

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA FARMACIJO

JAKA ŠIFRAR

ZGODOVINA LEKARNIŠTVA NA CELJSKEM V ARHIVSKIH VIRIH

THE HISTORY OF COMMUNITY PHARMACIES IN THE CELJE REGION WITH
EMPHASIS ON ARCHIVAL DOCUMENTS

Ljubljana, 2014

Diplomsko delo sem opravljal na Fakulteti za farmacijo pod mentorstvom izr. prof. dr. Aleša Obreze, mag farm.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju izr. prof. dr. Alešu Obrezi za strokovno pomoč, potrpežljivost in usmerjanje pri izdelavi te naloge ter vsem drugim, ki so in še verjamejo vame.

Posebna zahvala je namenjena tudi Javnemu zavodu Celjske lekarne za pomoč in napotke pri iskanju ustrezne literature.

IZJAVA

Izjavljam, da sem magistrsko delo samostojno izdelal pod vodstvom mentorja izr. prof. dr. Aleša Obreze, mag. farm.

Jaka Šifrar

Ljubljana, november 2014

Predsednik diplomske komisije: prof. dr. Stanko Srčič, mag. farm.

Člani diplomske komisije: doc.dr. Damjan Janeš, mag. farm.

VSEBINA

POVZETEK	iv
ABSTRACT	v
1 UVOD	1
1.1 KARTUZIJANI	3
1.1.1 KARTUZIJANI V ŽIČAH.....	7
1.1.2 LEKARNIŠTVO V ŽIČKI KARTUZIJI	8
2 NAMEN DELA	11
3 METODE DELA	12
4 REZULTATI IN RAZPRAVA	13
4.1 PRVA CELJSKA LEKARNA – kasneje preimenovana v Lekarno pri orlu 13	
4.2 DRUGA LEKARNA V CELJU – Lekarna pri Mariji Pomagaj	21
4.3 TRETJA LEKARNA V CELJU – Lekarna pri križu	25
4.4 O ČETRTI CELJSKI LEKARNI	36
4.5 CELJSKE LEKARNE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	46
4.6 RAZVOJ I. IN II. MESTNE LEKARNE od leta 1953 do prve integracije lekarn leta 1968	51
4.7 PRVA INTEGRACIJA LEKARN in vzpostavitev Delovne organizacije CELJSKE LEKARNE CELJE	52
4.8 DRUGA INTEGRACIJA LEKARN	55
4.9 RAZVOJ LEKARNIŠTVA V SAMOSTOJNI SLOVENIJI	56
5 SKLEP	59
6 LITERATURA	60

POVZETEK

Diplomska naloga predstavlja študijo o razvoju lekarništva na Celjskem od samega začetka do današnjega časa. Na začetku, v uvodu, se srečamo z literaturnim pregledom razvoja v srednjem veku, zlasti samostanskega zdravilstva in lekarništva. Predstavljeni so najpomembnejši samostani in redovi, ki so veliko pripomogli k zdravstveni negi. Nato sledi krajši pregled razvoja kartuzijanov z Brunom kot začetnikom redu. Sledi krajši opis Velike kartuzije v Franciji in njenega delovanja kot tudi navad in značilnosti redovnikov. Seveda ob omembi kartuzijanov nikakor ne smemo pozabiti na Žičko kartuzijo, ki je imela v tistem času izreden pomen, nekaj časa je bila celo sedež generalnega priorja. V kartuzijo so vsako leto prihajali priorji iz vse vzhodne in srednje Evrope, razvita je bila tudi skrb za bolnike. Leta 1782 je bila Žička kartuzija ukinjena in s tem tudi vse dejavnosti, ki so potekale v njej. Iz virov je razvidno, da segajo določeni lekarniški zametki v Celju še v čas pred razpustom kartuzije. Ukinitev te je vsekakor pripomogla k nadaljnjemu razvoju zasebnega lekarništva v mestu in okolici. Srečamo se z zgodovino treh različnih lekarn v Celju. Na kratko je opisana tudi želja po vzpostavitvi četrte lekarne, ki pa ni obrodila sadov. Pri vsaki lekarni je v skrajšani obliki opisana zgodovina in določene zanimivosti kot na primer spori ali prepiri med lekarnarji. Srečali se bomo z vzponi in s padcem posameznih lekarn. Za pisanje in celotno povezavo med dogodki so nam največ pomagali pisni vir iz knjižnic, listine, odločbe in zakoni, ki so hranjeni v arhivih in muzejih. Zgodovini vsake lekarne v obdobju med obema vojnama sledi čas po drugi svetovni vojni, ko se pojavijo nacionalizacije, drugačni načini zaposlovanja in delovanja lekarnarjev. Sledi poglavje o vzpostavitvi Javnega zavoda Celjske lekarne, ki sega vse do razpada Jugoslavije. Naloga se konča s krajšim pregledom lekarništva v sedanji Republiki Sloveniji, seveda s poudarkom na Celjskem območju.

ABSTRACT

This work presents an interesting overview of the community pharmacies in the region of Celje from the beginning to the present days. The introduction deals with the history of this specialist field in the middle ages especially with the one in the monasteries, which are also mentioned in that part. The further sections deal with the Carthusians and their beginnings in Reims. Of course the importance of Bruno is also mentioned, the Grand Chartreuse is being described, and the role of the monks and their ways of living are mentioned. When we speak about the Carthusians, the monastery in Žiče that played an important role in that period of time must not be forgotten. For a few decades even the general prior had his seat there. Year by year meetings with the priors from all of the carthusian monasteries in east and middle Europe were being held there. The next chapters deal with the pharmacology in this special monastery in Žiče. It was astoundingly well developed for that period of time, we could even say that it was an marvelous example of a well equipped and arranged pharmacy. In the year 1782 the monastery was dissolved and that put all of the occupations that were being done there to an end. Different sources show that although the monastery played an important role in medicine, some private pharmacists were also in the region around Celje carrying out their activities, but mostly in Celje. The dissolution of the monastery was a big step for increasing their importance as drug dispensers. The next few chapters will show the history of the three city pharmacies in Celje. The wish to establish a fourth one is mentioned very briefly, but unfortunately it was never put to life. In each chapter is a short historical overview of all of the pharmacies and some interesting facts about them that could be found in books or other written sources, which played the most important part for collecting information about these topics. Most of the facts could only be found in archives and museums. The end chapters of these work deal with the period after the world war two when the Celje region and the country Slovenia remains a part of the multiethnic state Yugoslavia. We may say that this period of time was the most revolutionary one in the history of the pharmacies. A completely different kind of administration and business was being put to practice. The following chapter deals with the establishment of the public authorities in which pharmacies were united. In the region of Celje pharmacies were all united under the wings of the Javni zavod Celjske lekarne. It existed until the year 1991 when Slovenia declared its independence and a new country was established. The next few pages describe the situation of pharmacies in Slovenia with the emphasis on the Celje region.

1 UVOD

Daleč v srednji vek, v bistvu prav do začetkov humanizma in renesanse, so bili v krščanski srednji Evropi sedeži škofij in samostani edina središča tedanjega kulturnega življenja. Samostani starejših redov so bili pomembni tudi za gospodarski razvoj regije in kot središča znanja o kmetijstvu in obdelovanju zemlje. Že stara je ugotovitev, da je sorazmerno pozno nastajanje samostanov na slovenskih tleh pomenilo pomembno zavoro kulturnega življenja v tem predelu Evrope. Prvi samostani pri nas so nastali med štiristo petdeset do petsto petdeset let po naselitvi Slovanov (1).

Začetki prvih trajnih samostanskih ustanov na takratnih slovenskih tleh segajo nekje v enajsto stoletje. Med najpomembnejše sodijo: ženski samostan Gurk (Krka), ustanovljen 1043 in moška Stift Admont, ustanovljen 1074, ter St. Lambrecht, ustanovljen med 1096 in 1103.

V dvanajstem stoletju je moč zaslediti sledove prvih trajnih samostanskih ustanov na območju takratnega slovenskega ozemlja, ki je bilo določeno s srednjeveško kolonizacijo germanskih ljudstev starokarantanskih prostorov. Poleg dveh benediktinskih samostanov, Kloster Arnoldstein, ustanovljen 1106, in Gornji Grad, ustanovljen 1140, so nastali samostani dveh pomembnih redov, ki sta se izoblikovala z reformo meništva med bojem za investituro. To sta bila redova cistercijancev in kartuzijanov. Prvemu sta pripadala samostana Stična, ustanovljen 1136, ter Viktring (Vetrinj), ustanovljen 1142, red kartuzijanov se je pa naselil v Žičah pri Konjicah leta 1164 in Jurkloštru med leti 1164 in 1174.

Nadaljnji samostani, ki so nastali v povezavi z bojem za investituro in cerkveno reformo, so nastali še pozneje. Taki so bili cistercijanski v Kostanjevici, ustanovljen 1234, in St. Gothardu (Monošter), ustanovljen 1219, kartuzijanski v Bistri, ustanovljen 1260, ter v Pleterjah, ustanovljen 1403. Pridobivanje visokih cerkvenih položajev na nedovoljen način je v tem obdobju cvetelo. Vse več bogatega plemstva je želelo svojim otrokom zagotoviti dobro prihodnost. Prvorojeni sinovi so nasledili očetov položaj, medtem ko je bila usoda mlajših bratov in sester pogosto negotova. Cerkevni položaji so bili takrat med ljudstvom zelo cenjeni in spoštovani. Komur se je uspelo povzpeti na položaj škofa ali prednice v ženskem samostanu, je imel skorajda zagotovljeno brezskrbno in varno življenje do konca svojih dni. Poleg vsega spoštovanja in vpliva, ki ga je prineslo tako duhovno mesto, so bile te osebe tudi premožne. Škofijam in samostanom so v tistem času pripadala velika posestva, od koder so črpali svojo preživnino. Takrat je cerkev močno izgubljala ugled

zaradi tako imenovanih investiturnih dejanj, ki so nekoliko podrobneje opisana pod okoliščinami nastanka reda kartuzijanov. Novonastali redovi, npr. cistercijanci in kartuzijani, ki so živeli v skromnih in duhovnih okoliščinah, so nastali z namenom ponovne vzpostavitve starega cerkvenega ugleda kot tudi za borbo proti postopkom investiture.

V trinajstem stoletju pride na slovenskih tleh do hitrega širjenja novih vrst samostanskih redov, pridigarških in beraških. Redovi beraške vrste so pomembnejši in so nastali delno v zvezi z bojem proti novim »krivoverstvom.« Mednje štejemo dominikance, ki so se naselili leta 1230 na Ptuju in 1451 v Novem Kloštru. V tem stoletju nastanejo tudi ženski samostani v Velesovem, Studenicah, Radljah ob Dravi ter Mekinjah pri Kamniku (2).

V istem stoletju nastanejo še trije redovi, ki so pomembni z medicinskega vidika. Prvi izmed njih so bili templjarji, za katere so znana pravila, ki govorijo o bolnikih. Obstajajo ohranjena poglavja, ki govorijo o *bolnih borcih ter drugih bolnih sobratih in o tem, kakšen mora biti oskrbnik bolnikov*. Predpisujejo, da je *predvsem treba skrbeti za bolnike in jih potrpežljivo negovati; oskrbnik mora z vso pazljivostjo in skrbjo in z vsem, kar koli je potrebno za zdravljenje raznih bolezni, zvesto in marljivo, kolikor to pač zmore njihova hiša, bolnikom služiti in jim postreči tudi z mesom, s perutnino in z vsem ostalim, dokler le-ti ne ozdravijo*. Žal pa zanje nimamo trdnih dokazov, da so bivali na takratnem slovenskem območju. Obstajajo domneve, da bi naj bila posest v Melju, preden je prišla v roke hospitalcem, templjarska (3).

Ivanovci ali hospitalci, ki se pozneje preimenujejo v malteški red, ker so kasneje bivali na tem otoku, so se naselili v Meljah pri Mariboru okoli leta 1217, Komendi pri Kamniku okoli leta 1223 ter Polzeli okoli leta 1452. V Meljah so imeli graščino in določeno število podložnikov, med katerimi je bil tudi Janez Miha Mak, ki je bil lastnik nekdanje najstarejše mariborske lekarne »Pri orlu.« Bil je tudi dobavitelj zdravil za meljsko postojanko hospitalcev in njihove podložnike (4).

Najmlajši izmed vojaških redov, nemški viteški red (ustanovljen preko nemških križarjev; templjarje so ustanovili Francozi, hospitalce Italijani), katerega pravila so tudi predpisovala skrb za bolnike in ranjene ter negovanje teh, se je naselil med leti 1217 in 1236 v Veliki Nedelji, kjer so branili mejo z Madžarsko, skrbeli za bolnike in popotnike, izobraževali ljudstvo ter obdelovali in naseljevali od Madžarov opustošene kraje. V Metliki so se naselili okrog leta 1256 ter v Ljubljani pred letom 1263 (5).

1.1 KARTUZIJANI

Če so bili templjarji, hospitalci in člani nemškega viteškega reda pomembni za obrambo ozemelj, pokristjanjevanje ter skrb za bolne in onemogle, je red kartuzijanov pomembnejši za kontemplacijo. Marsikateremu površnemu in oddaljenemu opazovalcu se zdi kartuzijanski red zaradi svojega, izrazito navzven zaprtega načina življenja močno odmaknjen od sveta in dogajanj v njem.

Leta 962, v času zgodnjega srednjega veka, ko si je nemški vladar Oton I. pridobil cesarsko krono in ustanovil Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti, je zlasti v želji, da okrepi svojo moč v državi, začel oblikovati tako imenovano državno cerkev »Reichskirche.« Na vodilnih mestih so bile njemu naklonjene osebe, in sama skupnost je bila manj poslušna papežu. Škofe je pretežno imenoval sam, podeljeval jim je velika posestva, sodno oblast in razne privilegije, da bi jih lahko čim bolj vezal nase. Plemiči so si takrat težko privoščili klerike, ki bi pridigali njim v škodo, kajti beseda duhovnika ali celo škofa je bila sprejeta kot božja. Od Otona III. naprej so škofi, ki jih je imenoval vladar, dobivali v dar cele grofije s pripadnimi pravicami. Narasla je ozemeljska moč Cerkve, njena fevdalizacija pa je bila pogubna za njeno duhovno moč. Sam obred investiture, ki ga je opravil vladar, naznanja, da on uvede škofa v cerkveno službo, saj mu ob posestvu podari tudi prstan in pastorage, škofovske insignije. Ta se pokloni vladarju kot svojemu gospodu in mu priseže zvestobo, postane njegov vazal in ima vazalne obveznosti, kot so dolžnost diplomatske službe na dvoru, pomoč v času vojne, udeležba pri državnih zborih... Tako je tudi izvajanje duhovne oblasti v Cerkvi, zlasti oznanjevanje, prišlo v odvisnost od svetne oblasti, ob čemer ni moč prezreti, da vladarjem največkrat duhovno poslanstvo škofov ni pomenilo veliko, ampak le, da ustrezajo njihovim interesom. Dokaj hitro se je pojavila simonija, povezana z bogatimi dohodki in posestvi, ki so jih imeli škofi. Višji sloji so na tak način zagotovili prihodnost svojih sinov.

Budnim očem seveda ni moglo uiti, da postaja z uveljavljanjem takega sistema poslanstvo Cerkve v svetu vse bolj okrnjeno. Kako naj Kristusov evangelij oznanja ljudem fevdalec, ki se je z denarjem dokopal do službe škofa in komur je edini cilj živeti življenje fevdalca? Kot primer naj služi izjava enega izmed simonističnih škofov, *da bi bil Reims krasna škofija, če bi ne bilo treba v njem peti maše* (6).

Proti tem razvadam se je Cerkev začela boriti zlasti v polovici 11. stoletja. Hotela je pridobiti nazaj svoj prvotni pomen in preprečiti poseganje laikov v interne cerkvene zadeve. Gregorijanska reforma, imenovana po papežu Gregorju VII, ki se je začela v tem

in je trajala še nadaljnje stoletje, je imela namen vrniti Cerkvi njeno notranjo svobodo in ji dati nove možnosti in polet, da bi svojo nalogo v svetu mogla opravljati v smislu pristnega evangelijskega izročila. Eden izmed členov reforme je bil, da so klerike, ki so prišli do položaja s simonijo, reordinirali. Papež Gregor je na rimski sinodi leta 1075 še poostril prepoved laične investiture in z grožnjo izobčenja vzel vladarju vsako pravico pri postavljanju novih škofov. Da je bilo izobčenje za takratne vladarje huda grožnja pa vemo iz predznanja. Tisti, ki ga je papež izobčil, je izgubil vso avtoriteto v svojem okolju, noben podložnik mu ni bil več dolžan opravljati tlake, davki mu niso več pripadali in njegova beseda je izgubila vsakršno veljavo. Glede na zelo hude posledice, ki so bile predvidene za kršitev predpisanih načel, lahko sklepamo, da je sam vrh Cerkve resnično želel reformirati svoje delovanje in se vrniti h koreninam. Papež se je bal prevelikega vpliva lokalne gospode, kar bi lahko zelo hitro privedlo do manjše predanosti njemu kot božjemu namestniku. S tem bi njegova moč občutno usahnila, kar bi lahko povzročilo razkroj v sami verski skupnosti, kar se je kasneje zgodilo na angleškem otoku, ko se je angleška Cerkev odcepila od matične rimokatoliške pod vodstvom Henrika VIII.

Kot posledica razsipnega in zoper evangelijskega življenja je nastalo mnogo tako imenovanih puščavniških redov, med njimi sta najpomembnejša cistercijanski in kartuzijanski. Začetki kartuzijanov segajo v drugo polovico enajstega stoletja. Takrat je v francoskem mestu Reims živel mož z imenom Bruno, bil je profesor katedralne šole, nadzornik vseh šol v mestu in kanonik stolnice. Po smrti nadškofa Gervazija leta 1067 je ta pomembni škofijski sedež s sodelovanjem francoskega kralja Filipa I. na simonističen način pridobil Manase de Gournay kot Manase I, ki se je sprva izkazal kot pameten in pošten, a ga je kmalu njegovo povišanje spremenilo. Postal je tako bogastva lakomen, da se je zdelo, da hoče posnemati veličanstvo samih kraljev in divjost barbarskih knezov. Drznil se je celo tako neprimerno vesti, da ga je moral papež Gregor VII. posvariti, naj se zaveda, v kakšen položaj se postavlja. Škof se je namreč vtikal v interne zadeve enega izmed samostanov in fizično napadel menihe ter jim zasegel premoženje. Svarilo papeža ga je nekoliko umirilo in v upanju, da bi si izboljšal ugled, je imenoval Bruna za škofijskega kanclerja. Vendar je ta kmalu spregledal škofove namene in se je po manj kot dveh letih odpovedal položaju. Še več, skupaj z nekaterimi prijatelji iz kapitlja, med njimi so bili prošt Manase, Raul in Fulko, je zapustil Reims in začel odločen boj proti simonističnemu škofu. Prišlo je do pravnih bojov med škofom in prej omenjenimi uporniki, ki se je vlekel nekaj let. Najprej so škofa obtožili simonije, nato se je ta določenim tožnikom maščeval z grožnjami in uničevanjem njihove lastnine, kot tudi s poskušanjem

podkupovanja tožnikov. Bruno je bil pošten mož, ki se ni pustil ustrahovati in zadeva se je končala z dokončno odstavitvijo škofa, ki jo je potrdil papež Gregor VII. na sinodi v Rimu. Po odhodu Menaseja naj bi po splošnem prepričanju Bruno postal njegov naslednik. Bruno pa je razdelil svoje premoženje in z dvema novima tovarišema, Petrom in Lambertom zapustil Reims. Hoteli so poiskati kraj, kjer bi mogli živeti daleč od svetnega hrupa. Ker se Bruno ni imel namena priključiti nobenemu tedaj že obstoječemu redu, jim je ustanovitelj cistercijanov, Sveti Robert, h kateremu so se zatekli, dal zemljišče Seche-Fontaine, kjer so začeli živeti puščavniško življenje. Ker so cistercijani v Molesmu kmalu ravno to zemljišče potrebovali za lastne redovnike, so se morali Bruno, Peter in Lambert odločiti za skupno življenje v samostanu v Molesmu ali pa se odseliti drugam. Brunova tovariša sta ostala, sam Bruno in še šest novih tovarišev se je pa znova odpravilo na pot. Ustalili so se v bližini Grenobla, kjer so le našli kraj za novo redovno življenje. To je bilo leta 1084. Takratni škof jih je napotil v 30 km oddaljeno samotno dolino Chartreuse v Dofinejskih Alpah. Leto 1084 velja za leto ustanovitve novega redovniškega reda, imenovanega po dolini, v katero so se naselili, kartuzijanov.

O življenju pripadnikov novega meniškega reda nam veliko pove Guibert de Nogent: *»Cerkev samotarjev je zgrajena skoraj ob robu skalovja, nadaljuje se z lahno ukrivljeno skupino samotarskih bivališč, kjer živi 13 menihov. Za skupne vaje imajo precej obširen samostan, čeprav ne živijo v samostanski družini, kakor drugi menihi... Vsakdo ima okoli samostanskega hodnika celico zase, kjer dela, spi in jé. Ob nedeljah dobi od ekonoma kruh in potrebno zelenjavo za ves teden. Voda za pitje in druge potrebe prihaja iz studenca po kanalizaciji, ki je speljana okoli celic in se odpira v vsako od njih. Ob nedeljah in praznikih jedo sir in ribe, če jim jih dajo dobri ljudje... Njihova obleka je zelo siromašna... V cerkvi se zbirajo ob določenih urah... Na nasprotnem koncu te gore je skupina poslopij, kjer prebiva kakih 20 zelo pobožnih laikov, ki delujejo pod njihovim nadzorom. Tudi ti so samotarji in se z veliko vnemo posvečajo kontemplaciji. Čeprav so siromašni, imajo vendar bogato knjižnico, človek bi dejal, da se s tem večjo vnemo trudijo, da bi nabrali večno hrano, čim manj pa zauživali zemeljsko... (7)«*

Tako je potekalo življenje v kartuzijah. Vse so imele redovnike dveh vrst, menihe, ki so živeli v samoti in se posvečali kontemplaciji ter brate laike, ki so opravljali tudi težja fizična dela (7).

Kot že zgoraj omenjeno, je v enajstem stoletju prišlo do reformnega gibanja, ki je izhajalo tako od papeža kot številnih posameznikov, voditeljev obnovitvenih gibanj, iz katerih so se rodili številni redovi, nosilci obnovljenega verskega življenja med široko množico. Ti

posamezniki so imeli, kot na primer Bruno, zelo kritično stališče do bogatih, v fevdalni gospodarski sistem vključenih samostanov. Do izraza je prihajala ista težnja kot pri reformnih papežih, ki so se borili za svobodo Cerkve. Želeli so skupnost usmeriti na prvotna evangelijska in apostolska pota. Izrazili so tudi nesoglasje z zgodnjerednjeveškimi oblikami življenja, ki jih je vse močnejše prežemalo germansko pravo. Moč protesta se je izražala posebno v obliki življenja v uboštvo. Ni jim zadostovalo osebno uboštvo, medtem ko je samostan lahko bogat, treba se je v resnici odreči vsemu. Redovniki naj bi živeli izključno od dela lastnih rok, zato je imel vsak samostan določeno število bratov laikov. Njihov protest je veljal tudi bogatim samostanskim oziroma cerkvenim gradnjam. Zanimivo je dejstvo, da so menihi novih redov, ki so izšli iz reformnega gibanja, kljub radikalnim zahtevam po evangelijskem in apostolskem življenju imeli veliko več stika s širokimi množicami ljudstva kot redovniki starejšega tipa.

Do uradne ustanovitve reda je prišlo s prvim generalnim kapitljem leta 1140, ko so uvedli generalni kapitelj kot osrednjo oblast v redu in imenovanja priorjev posameznih samostanov prenesli na priorja Velike kartuzije. Red je potrdil papež Aleksander III. 2. septembra 1176 (8).

Kartuzijanski red se v primerjavi s cistercijanskim ni tako naglo širil, toda glede na njegovo kontemplativno usmerjenost in zahtevne življenjske razmere, ki so bile sprejemljive le za nekatere, ne tako številčne posameznike, je število novih naselbin sorazmerno hitro raslo. V letu 1150 je red štel 15 naselbin, leta 1200 jih je bilo 37, leta 1300 65. V naslednjih dveh stoletjih se je red kot že prej širil pretežno po francoskem ozemlju. Prvi slovenski kartuzijanski samostani so nastali v drugi polovici 12. stoletja.

Razcvet v vseh oblikah je red doživel v 14. in 15. stoletju skupaj z razcvetom tedanje mistike. V tem času se je red širil zlasti po nemškem ozemlju, kjer je nastalo kar 54 novih redovnih hiš. Leta 1371 je na dokaj razsežnem območju red štel že 150 samostanov. Prišlo je do ustanovitve provinc, saj je bilo drugače nemogoče, da so poslaniki, ki so pregledovali posamezne kartuzije, vsake dve leti obiskali vsako izmed teh.

Pred reformacijo je red štel 195 kartuzij, ki so bile razdeljene v 17 provinc. V tem za Cerkev nemirnemu času je propadlo okoli 40 redovnih hiš, med drugimi tudi Jurklošter in Pleterje.

V 17. stoletju se je red zlasti v Franciji ponovno okrepil. So pa sledili negativni udarci proti koncu naslednjega stoletja. V Španiji, Franciji, Švici, na Portugalskem so bili ukinjeni številni samostani zaradi vojn, ali pa sekularizacije. Jožef II je leta 1782 razpustil 24 kartuzij, med njimi Žiče in Bistvo.

V 20. stoletju, natančneje leta 1903, so morali menihi zapustiti Veliko kartuzijo. Oblasti so jo skušale spremeniti v hotel, muzej, šolo, vendar so jo slednjič premagali glasovi, ki so zahtevali, da se kartuzijani vrnejo. Od leta 1940 je Velika kartuzija spet matična hiša kartuzijanskega reda (9).

1.1.1 KARTUZIJANI V ŽIČAH

V tihi okolici očarljivega Pohorja je bil ustanovljen prvi pohorski samostan, žički samostan, in prva pohorska steklarna. Na tem področju je bil tedaj še pragozd, pokrajina pravljic in bajk, samotna pokrajina gozdarjev in drvarjev. Veličastna drevesa so v samoti umirala in trohnela stojé. Tihi vrelci so iskali pot v dolino.

Žička kartuzija, eden najpomembnejših samostanov na osrednjem slovenskem ozemlju, je nastala v času utrjevanja cerkvene oblasti na slovenskih tleh, ki se je naslanjala na pražupnije ter na samostane. Kartuzija v Žičah je po času ustanovitve šele devetnajsta redovna naselbina, hkrati pa najstarejša v srednji Evropi in v mejah tedanje nemške države ter prva naselbina kartuzijanskega reda zunaj klasičnih dežel, v katerih se je red najprej uveljavil, torej Francije in Italije.

Da so kartuzijani prišli na območje Žičke kartuzije, je zasluga Otokarja III. Traungavca, ki je po smrti grofa Spanheima leta 1147 podedoval obsežne posesti na ozemlju slovenske Štajerske in današnjih Konjic. Ob ustanovitvi kartuzije so Otokarja gnali tako kolonizacijski kot tudi duhovni cilji. V svoji deželi je želel imeti postojanko menihov, ki so se posvečali globokoumnemu življenju in ki so tedaj zasloveli po zahodni Evropi zaradi svojega načina življenja. O tem, kako je Otokar prišel v stik z njimi, obstajajo tri možnosti. Prva navaja možnost srečanja z njimi v Italiji, kamor je spremljal Friderika Barbarosso, ali Franciji, kjer naj bi se mudil na državnem zboru v Besançonu. Druga možnost navaja srečanje z njimi v njegovi sicer vprašljivi udeležbi v križarski vojni. V okviru tretje možnosti ni izključeno, da se je s kartuzijani seznanil preko cistercijancev v Reinu, ki so imeli stike z Burgundijo, s klasično deželo samostanskih reform.

Otokar naj bi sprva zaprosil za menihe Veliko kartuzijo, a brez uspeha, ker je red ostal takrat le znotraj meja klasičnih držav. Po neuspehu se je obrnil naravnost na papeža Aleksandra III., torej na tistega papeža, ki je leta 1176 potrdil kartuzijanski red, da bi ta pri menihih v Veliki kartuziji dosegel to, česar sam ni mogel. In res mu je uspelo, kakor poroča ustanovna listina iz leta 1165. Najprej so postavili skromne lesene stavbe, ki so jih

kasneje zamenjali z zidanimi. Od samega začetka sta obstajala dva samostana, zgornji in spodnji (na območju današnjega Špitaliča), v katerem so bivali brati laiki.

Ob koncu 14. stoletja, v času zahodnega razkola, ko sta Cerкви vladala dva papeža in je prišlo do razdelitve znotraj samega reda, je imela Žička kartuzija pomembno, zgodovinsko gledano celo najpomembnejšo vlogo, tekom celotnega obstoja. V tem času je bil v njej sedež generalnega priorja in kraj občnih zborov. V teh letih, torej 1391-1410, so se vsako leto v samostanu sestajali priorji iz bližnjih in daljnih redovnih hiš srednje in vzhodne Evrope.

Ob koncu 15. stoletja so Žičko kartuzijo hudo prizadeli turški vpadi. Zaradi napadov na posestva in menihe so morali samostan obdati z zidovi in s stražnimi stolpi. Število menihov se je zmanjšalo, novi pa niso vstopali. Opustili so tudi spodnji samostan, brati laiki so se preselili v zgornjega, ki so ga povečali in so tam služili tudi kot stražarji. Samostan je moral prispevati k obrambi proti Turkom. Plačevali so tako imenovan turški davek oziroma prispevali konje. Časi reformacije in turških napadov so kartuzijo tako prizadeli, da je v letih 1564-1595 celo nehala obstajati.

Leta 1595 se je novemu priorju Vianu Graveliju posrečilo obnoviti duhovno življenje v kartuziji. Prenovil je tudi gospodarsko življenje. Ker so tam bivali tudi brati laiki, so imeli v samostanu mlin, lekarno, kuharja, kamnoseka, lesnega trgovca, trgovca z vinom in vrtnarja.

Leta 1765 so kartuzijani slovesno obhajali 600-letnico samostana. Marsikdo je najbrž mislil, da se je začela nova doba v delovanju starodavnega redovniškega življenja. Žal se je izkazalo, da je to le zadnji utrinek pred prenehanjem delovanja redovništva v tem samostanu, saj je že leta 1782 razsvetljeni cesar Jožef II. z razglasom 12. januarja dal krčiti število samostanov, čemur je podlegla tudi kartuzija v Žičah. V listini je pisalo: *»Vse redovniške hiše, samostani, hospici ali takšne duhovne skupnosti, od moških redov kartuzijani... ...bodo razpuščeni in naj neha skupno življenje tamkaj se nahajajočih oseb. (10)«*

1.1.2 LEKARNIŠTVO V ŽIČKI KARTUZIJI

Ljubezen do bližnjega, skrb za bolnike, reveže in onemogle je v poslanstvu kartuzijanov igrala pomembno vlogo. O tem nam pričajo samostanska knjižnica, ki je bila za tisti čas bogato založena s strokovno medicinsko in farmacevtsko literaturo. Ohranjen je seznam popisanih knjig in rokopisov iz leta 1782 ob razpustitvi samostana, na katerem je 89 knjig

medicinske, farmacevtske, botanične in kemične stroke. Kot primer naj omenimo delo francoskega polihistora Vincencija Bellovancensisa z naslovom *Speculum totius naturae* iz druge polovice petnajstega stoletja. Vsebuje poglavja o zdravju in zdravilih, med njimi so odstavki o soli, vrelih, kovinah, zlatu, srebru, zeliščih, rastlinah, alkimističnih operacijah, demonih, človeškem telesu...

Nekatere knjige obravnavajo razne veje medicine in naravoslovja. Petina vseh knjig zdravstvene vsebine govori o farmacevtskih temah, o zdravilih in njihovih lastnostih, o pripravljanju in shranjevanju zdravil in o urejanju lekarn. Nekateri spisi o alkimističnem delu in spagiričnih zdravilih nam dokazujejo, da so ideje starih alkimistov in zdravilne metode Paracelsusa našle pot tudi v Žičko dolino.

Iz poparacelsusove dobe srečamo dela, ki so jih napisali Zacharias de Puteo, Johann Hofer, Daniela Sennert. Izjemnega pomena za farmacevte je bilo delo *Antidotarium*, ki ga je napisal baselski zdravnik Johann Jakob Wecker, v katerem razlaga lekarnarska dela pri recepturi in v laboratoriju in aparate za destilacijo.

Naslednje pomembno delo s farmacevtskega področja sta spisa *Institutionum pharmaceuticarum libri V* in *Pharmacopoea sive Antidotarium*. Pomembni so bili predpisi, ki jih je uvedel Renodeus o ureditvi oficine in laboratorija, o potrebnih napravah in pripravah. Opisuje pa tudi zdravilna zelišča, sadove, smole, sokove, kamne, kovine, organske snovi, učinke vseh naštetih snovi in pripravljanje zdravilnih oblik. Samostanski žički lekarnar je imel v starejši dobi, do nekje leta 1700, gotovo več strokovne in naravoslovne literature na razpolago kakor redki meščanski lekarnarji v isti dobi (11).

V starejši dobi so zdravstveno službo opravljali redovniki sami. Po pritegnitvi laičnih lekarnarjev-zdravnikov so se posamezni redovniki še nadalje ukvarjali z zdravilstvom, drugače bi ne bilo tako bogate knjižnice z novejšimi zdravstvenimi vsebinami.

Na začetku, v srednjem veku, je bilo torišče kartuzijanskega zdravstva v Žički dolini v »hospitalu« v Špitaliču, po čemer se tudi imenuje današnje naselje. Ob samostanu bratov laikov je stala stavba, kjer so prvotno prenočevali tujci oziroma gosti. Pozneje so špitali oskrbovali tudi revne in bolne in špital je postal ubožnica in hiralnica. Revni so v teh ustanovah dobili usluge zastonj, bogati so dali prostovoljni dar.

Medtem ko so brati laiki preskrbovali bolne brate v špitalu, so imeli kartuzijanci v zgornjem prostoru za take primere prostor, imenovan infirmarij. Ta beseda izhaja iz latinske besede *armarium*, ki pomeni omara. Prvotno je služila za shranjevanje dišav in začimb, to je za aromatična zdravila. Ko je za to postala ena sama omara premajhna, so jo

razširili na več omar, in cel prostor, lekarno, poimenovali s to besedo. *Armarius* ali *infirmarius* je bil zdravnik-lekarnar, ki je vodil delo v armariju oziroma infirmariju.

Prvi viri o segajo v leto 1610, ko je omenjen armarius Janez. V letu 1620 se pojavi prokurator David, ki je omenjen kot pisec receptov, strokovnih nasvetov glede priprave zdravil v posebno knjigo. Verjetno je bil lekarnar, vendar za to ni dovolj prepričljivih dokazov, da je pa bil zelo naravoslovno izobražen mož, je nedvoumno potrjeno.

Leta 1642 je v red kartuzijanov vstopil Claudius Guyot, ki je bil že izučen lekarnar, preden se je pridružil bratom redovnikom. Lekarniško službo je v samostanu opravljal vse do svoje smrti leta 1651.

V 18. stoletju verjetno v samostanu ni bilo več meniškega lekarnarja. Že leta 1715 omenjajo v računskih izdatkih, da je samostan izdal v tem letu 331 goldinarjev plač za pet oseb. Med njimi je bil tudi lekarnar. Plača samostanskega lekarnarja je bila okoli 125 goldinarjev.

Leta 1732 je bil samostanski lekarnar Janez Leopold Herzpergg. Od leta 1752 pa do razpustitve samostana čez trideset let je lekarniško službo opravljal meščanski lekarnar Ignacij Hiebler, ki je po razpustitvi dobil letno pokojnino 200 goldinarjev, čeprav ni bil menih.

Leto 1773 je bilo za samostansko lekarno posebnega pomena. Zdravstveni predpisi so prepovedali samostanskim lekarnam oddajati zdravila bolnikom zunaj samostana, a gubernij v Gradcu je 3. junija 1774 dal žičkemu samostanu za samostansko lekarno pravico za zdravljenje okoliškega prebivalstva tudi naprej. V uradnem seznamu štajerskih lekarn iz te dobe je lekarna v žičkem samostanu še vedno navedena med javnimi lekarnami. Žička lekarna, javna in samostanska, je torej delovala približno 600 let in služila bolnikom v samostanu in iz vse okolice (10).

2 NAMEN DELA

Namen diplomske naloge je raziskava zgodovine celjskih mestnih lekarn od nastanka mestnih lekarn do današnjih dni, ko so te organizirane v javne zavode in zasebne lekarne. V uvodu smo se srečali z zgodovino lekarništva pred nastankom posvetnih lekarn, ki je predstavila zgodovinsko ozadje redovniških virov, ki so se največ ukvarjali z zdravilstvom in popeljala bralca v srednjeveško zgodovino »lekarništva«, brez katere bi jedro tega dela ne bilo povezano v smiselno zgodovinsko celoto. Prve nesamostanske (posvetne) lekarne se na celjskem območju pojavijo po dokončni opustitvi samostana v Žički kartuziji. S pomočjo ohranjenega arhivskega materiala bomo predstavili zgodovino vsake mestne lekarne posebej. Odločili smo se, da bo najbolje predstaviti dogodke razdeljene na poglavja, ki so znotraj teh opisana po kronološkem redu. Zgodovino vsake mestne lekarne bomo podkrepili z že objavljenimi in še neobjavljenimi arhivskimi dopisi, listinami in odločbami. Izbrane dokumente bomo fotografirali in slike smiselno vključili v nalogo.

3 METODE DELA

Bistvene metode dela pri izdelavi naloge so bile iskanje, zbiranje in ustrezna obdelava podatkov, pridobljenih v muzejskih zbirkah in arhivih. Določene podatke je bilo treba prevesti iz nemščine v slovenščino, zlasti tiste iz obdobja pred prvo svetovno vojno. Med obdelavo podatkov je bilo treba sprejeti odločitev, katere podatke vključiti v izdelavo naloge, da ne bi bila zadeva preobsežna in prepodrobna, saj viri vsebujejo informacije za vsak pomembnejši dogodek in teh je bilo skozi celotno obdobje obstoja vsake lekarne preveč, da bi lahko vsakega posebej vključili v to delo. Posamezna obdobja zgodovine lekarništva na Celjskem, je bilo treba povezati v smiselno in zaokroženo celoto, kar naredi branje lažje in zanimivejše. Na koncu samega dela smo se odločili, katere slikovne dokumente vključiti v pričujočo nalogo.

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

V nadaljevanju sledi zgodovinski pregled meščanskih lekarn v mestu Celje. Opisane so vse tri meščanske lekarnе kot tudi neuspeli poskus vzpostavitve četrte. Vsa poglavja so obogatena s slikovnim materialom, ki je sad iskanja in brskanja po arhivskih virih. Zapisana so po kronološkem vrstnem redu vse od nastanka do prenehanja delovanja posamezne lekarnе. Na koncu sledi opis stanja lekarništva v povojni državi, ki je imela povsem nov način vodenja in upravljanja. Zaključek razprave predstavlja zelo kratek opis bistvenih dejstev iz obdobja zadnjih nekaj več kot dvajsetih let.

4.1 PRVA CELJSKA LEKARNA – kasneje preimenovana v Lekarno pri orlu

Pred 16. stoletjem so bile v celjski pokrajini tri samostanske lekarnе, in sicer v Žičah, Nazarjah in Olimju. Celje je bilo prav gotovo eno izmed mest, ki je prvo dobilo svojo javno lekarno na območju Spodnje Štajerske. V drugi polovici 16. stoletja so pokrajinski deželni stanovi opazili potrebo po oskrbovanju prebivalstva z zdravili. Najprej so lekarnе ustanavljali po večjih mestih, zlasti v Gradcu, ampak že v petdesetih letih 16. stoletja so ljudje s celjskega območja prosili za dodatna finančna sredstva, s katerimi bi pokrili stroške lekarnarja in zdravnika... Njihova prošnja je bila zavrnjena z utemeljitvijo, češ da bi bil izdatek za blagajno preobremenjujoč (12).

Leta 1577 je iz literarnih virov (13) razvidno, da sta v Celju delovala že tako lekarnar kot tudi zdravnik. Prvi celjski lekarnar, katerega obstoj je mogoče potrditi, je bil Adam Schwayger. Zdravnik v njegovem obdobju je bil Jakob Strauß, ki se je z lekarnarjem prepiral, češ da ta posega v njegova področja interne medicine, kar je bilo takrat izrecno dovoljeno le zdravnikom (14). Že v 16. stoletju so bili zdravniki občutljivi na vmešavanje v njihovo stroko. Res je, da se mora vsak strokovnjak ukvarjati s tistim znanstvenim področjem, za katerega je bil izučen, vendar je ta izjava, da se je lekarnar vmešaval v področje interne medicine malce čudna, kajti v tako področje posegati kot laik, je res precej nestrokovno. Žal pa nismo zasledili podatka, ali je bil lekarnar morda tudi izobražen na medicinskem področju.

Schwaygerja je v Celju nasledil Ahatz Fadigat, za katerega so tudi omenjeni spori s tamkajšnjim zdravnikom Matijo Schräblom. Fadigat naj bi ne bil pripravljen sodelovati z njim in Schräbl se je leta 1596 pritožil stanovom v Gradcu, da je lekarna neprimerno

založena, da so v njej celo snovi, ki so nevarne pacientom. Fadigat naj bi bil malomaren in si je celo upal nadomeščati predpisana zdravila z drugimi, za kar pa v tistem času definitivno ni bil pristojen... Žal spet manjkajo zapisi, za kakšne zamenjave je šlo, ali je lekarnar menjal različne zdravilne učinkovine med seboj, ker morda kakšne ni imel na zalogi in se mu je zdela kakšna sorodna prav tako ustrezna. Verjetno so bile obtožbe utemeljene, ker so lekarnarja oblasti dvakrat opozorile, da mora stanje popraviti. Vse te obtožbe in dejstvo, da je bil reformator, so dale njegovim nasprotnikom, zlasti verskim, dovolj moči, da so uspeli Fadigata pregnati iz mesta (13).

Njegov naslednik je bil Horatius Carminelli. Po desetih letih ga je namestil Adam Vogl, rojen v Würzburgu. O njem ni veliko znanega. Ve se, da je bil v Celju do leta 1638, ko je bila dana namestitev Ludviku Hauensteinu. Tudi on ni ostal dolgo v Celju. Leta 1642 je prosil za razrešitev z mesta lekarnarja, ker se je želel preseliti v Ljubljano. Vzrok je bila podelitev koncesije za drugo lekarno Gregorju Willmannu in zavrnitev stanov Hauensteinove prošnje za zaščito pred konkurenco (o drugi lekarni več v naslednjem poglavju) (14).

Hauensteina je nasledil Paul Cucule. Sledila so leta preprirov z drugim celjskim lekarnarjem in Cucule je nekaj časa razmišljal o selitvi in prodaji lekarne Willmannu, a se je na koncu premislil. V Celju je ostal do smrti in še celo po njegovi smrti so pisali o dobrem stanju njegove lekarne, iz česar lahko sklepamo, da je bil skrben in vzoren lekarnar (15) .

Po Cuculejevi smrti je malo znanega o naslednjem lastniku, Vosswinklu. Naslednji dve desetletji sta zagrnjeni v temo in šele leta 1743 se pojavi zapis, da si jo je lastil Leopold Heinrich Heipl, ki jo je še naslednje leto prodal Ignatzu Czussemu, ki jo je pa prav tako leto kasneje prodal Jožefu Feriantschitschu (15).

Iz današnjega vidika lahko tega štejejo kot človeka, ki je bil ob pravem času na pravem mestu. Kot vemo, je bila v tistem času v Celju že tudi druga lekarna, ki jo je najprej vodil Gottfried Willmann, nato njegov zet Jakob Johann Westermacher in za njim Janez Sebastiana Tuczekh. Lastništvo je prehajalo iz roda v rod s porokami med zgoraj omenjenimi osebami in hčerami njihovih predhodnikov. Tuczekh ni bil uspešen lekarnar in kmalu je iz neznanih razlogov prišel v dolgove. Lekarno in »jus« je kupil Feriantschitsch in s tem dosegel monopol nad lekarništvom v Celju (16).

Da je imel Feriantschitsch monopol v dokaj velikem mestu, je bilo za takratne razmere zelo čudno, a po vsej verjetnosti je imel dovolj poznanstev na visokih položajih, da so vse prošnje drugih lekarnarjev za podelitev nadaljnje koncesije ostale zavrjene, ne glede na

to, da so leta 1770 po veljavi sanitetnega zakona samostanske lekarne izgubile pravico izdajanja zdravil okoliškim ljudem, kar je posledično povečalo obremenitev javnih lekarn (16).

V okolici Celja sta dva samostana na izrecno prošnjo prebivalstva obdržala pravico izdajanja zdravil, vendar le, dokler se ni stanje javne preskrbe zdravil popravilo. Šlo je za samostana v Nazarjah in Novem Kloštru (17).

Feriantschitsch se je glede monopola, ki ga je užival v Celju, precej polenil in postal zelo nezanesljiv in neodgovoren. Iz pisma, januarja 1781, namenjenega vladi v Gradec, je okrajni glavar celjskega lekarnarja obtožil zelo hudih prekrškov zoper stroko. V lekarni naj bi bilo vse osebje tako opito, da so bili bolniki v nevarnosti; zdravila, ki so bila naprodaj, so bila tako neučinkovita, zato so ljudje raje zahajali v samostanske lekarne; prav tako naj bi bili popolnoma gluhi za kakršne koli graje ali nasvete od nadrejenih. Predlagal je, da naj se Feriantschitschu odvzame koncesijo in privede v mesto boljšega lekarnarja (16).

To se sicer ni zgodilo, je pa prišlo do določenih ukrepov, torej pismo ni naletelo na neplodna tla. Feriantschitsch je iz ene izmed graških lekarn dobil provizorja, ki ga je nadzoroval. (16). S tem je bilo dobro vodstvo zagotovljeno, kot lahko vidimo iz virov (16, 18), 68-letnega lekarnarja so celo za dve uri zaprli, a nanj to ni naredilo velikega vtisa. Nato je umrl avgusta istega leta.

Po njegovi smrti je lekarno prevzel Jakob Kayser. Stanje se je popravilo in provizor iz Gradca ni bil več potreben. V njegovem času je ponovno prišlo do prošenj podelitve nadaljnjih koncesij, a tudi te niso obrodile sadov (18, 16).

Kayser je bil poročen s Feriantschitschevo hčerjo Frančiško, umrl je pri 47 letih in njegova vdova si je morala poiskati nekoga, ki bi bil usposobljen za vodenje lekarne. Leta 1790 se je poročila s Francetom K. Baumbachom iz Linza, ki je bil 15 let mlajši od nje. Po treh letih je žena umrla in vdovec si je poiskal naslednjo nevesto, in sicer Ano Peer (19).

Za časa zakoncev Baumbach so lekarno preimenovali v Lekarno pri orlu. V tem času se je začelo najdaljše obdobje monopola te lekarne. Zakonca Baumbach sta bila v mestu zelo cenjena, on zaradi svoje vesele narave in Ana Baumbach zaradi visoke izobraženosti. Ob smrti Franca Baumbacha je pesnik J. G. Seidel njemu osebno posvetil eno izmed pesmi. Ana Baumbach je bila za svoje družbeno prizadevanje in svojo humanitarno dejavnost odlikovana z zlatim križcem cesarja Franca Jožefa I, kar je bilo takrat najvišje odlikovanje za takšne dejavnosti (19).

Povrnimo se k lekarni Baumbachovih. Zakonca sta imela enega sina, Franca Xaverja, ki sta mu leto dni po diplomu, leta 1815, predala lekarno kot tudi hišo. Franca Xaverja so zelo

zanimali mineralni vreli in je o njih napisal mnogo razprav. V tem času so imeli Baumbachovi tudi sezonsko lekarno v Rogaški Slatini. Povsem nepričakovano je mladi Baumbach vrnil lekarno staršema in se odselil iz Celja (16). Leto 1862 je bilo za Ana Baumbach eno izmed pretresljivejših. Enaindvajset let po smrti moža je izgubila še sina (21).

Med nesrečnike, ki so poskusili priti do dovoljenja za ustanovitev lekarne v tem času, lahko štejemo Karla Kriedla, Johanna Baummeistra, Ernsta Fürsta ter Franca Öhma. Ana Baumbachova je umrla leta 1876 v svojem sto prvem letu življenja (20). Po njeni smrti je prišlo do težav z naslednikom. Celi dve leti so lekarno vodili provizoriji in šele leta 1878 je lekarno prevzel Wenzel Marek (21).

Leta 1884 ga je nasledil njegov sin Adolf in tega Max Rauscher. Ta je lekarno popolnoma posodobil in oskrbel z najsodobnejšimi zdravili in aparati (22). Max Rauscher in žena Betty sta bila poslovno, Max tudi politično, zelo uspešna. Po letu 1918 sta zakonca Rausch hotela čim prej zapustiti novonastalo Jugoslavijo, ker bi morala sprejeti novo državljanstvo. Lekarno sta prodala zagrebškemu farmacevtu Vojku Arku (23).

Arko je z nakupom Lekarne pri orlu prevzel tudi lastništvo lekarne v Dobrni, ki sta jo prej imela v rokah zakonca Rausch. Kljub temu da je bil v Arko pomembna osebnost in se mu je dobro godilo, se je leta 1927 odločil lekarno prodati. Vzrok temu je bil najverjetneje domotožje po rodnem Zagrebu. Lekarno je prodal lastniku tedanje brežiške lekarne Ivu Tončiču, prav tako rojenemu Zagrebčanu (24).

Tončič je bil zelo prepirljive narave in je pogosto prihajal v spore z Lekarniško zbornico kot tudi v sodne spore s trgovci, z veledrogeristi in drugimi kolegi. Zbornici je očital premajhno zanimanje za težave farmacevtov, drugi spori so temeljili večinoma na finančnih podlagah. Znana je sodna razprava iz leta 1935 med Tončičem oziroma Vladovičem in Vidmarjem. Omenimo samo, da je šlo za neprimerno konkurenčnost posredovalca zdravil Vladovića mariborskim lekarnarjem. V ozadju je bil Tončič, ki je Vladoviću pomagal kupovati zdravila pri veledrogeriji Jugofarmacija v Zagrebu in ta je z njimi konkuriral mariborskim lekarnarjem. Zadeva je bila toliko bolj občutljiva, ker je bil Tončič član Kluba mariborskih lekarnarjev, kot je razvidno iz spisa, ki ga hranijo v Arhivu Republike Slovenije (25).

Št. 253/35

Dospelo 1. VI. 1935

Rešeno _____

Repis.

K. 9/35.

Gospodu

Mr. Ph. Ivo Tončiču, lekarnarju

v

Celju.

Ustna razprava v tožbi Mr. Ph. Ivo Vidmarja, lekarnarja v Mariboru in Kluba lekarnarjev v Mariboru proti Mr. Ph. Ivo Tončiču, lekarnarju v Celju radi razžaljenja časti, se je vršila dne 18. junija t. l. Senat so tvorili predsednik disc. sodišča pri Apotekarski komori, sekciji za Dravsko banovino v Ljubljani Mr. Ph. Rudolf Ramor in člana disc. sodišča Dr. Gabrijel Piccoli, lekarnar v Ljubljani in Mr. Ph. Joža Žabkar, lekarnar na Jesenicah. Navzoči so bili: Komorski tožitelj Dr. Stane Kmet, lekarnar v Ljubljani, tožitelja lekarnarja Mr. Ph. Ivo Vidmar in Mr. Ph. Franc Minarik kot zastopnik Kluba lekarnarjev v Mariboru. Obtoženca, ki ni prišel na razpravo niti imenoval svojega zastopnika je namestoval ex offio zastopnik Mr. Ph. Rikard Sušnik, lekarnar iz Ljubljane. Na razpravi, kjer so se prečitela vsa pisma tako tožiteljev kakor obtoženca in sta se zaslišala v podrobnosti oba tožitelja. Po izorptnem govoru komorskega tožitelja, ki predlaga strogo kazen je branil zagovornik obtoženca in prosil sa milo sodbo. Senat je nato v tajni seji izrekel sledečo razzodbo:

Mr. Ph. Ivo Tončič, lekarnar v Celju je

Kriv,

da je v nedostojnem pismu na Mr. Ph. Ivo Vidmarja, lekarnarja v Mariboru žalil njegovo osebno čast in čast predsednika Kluba lekarnarjev v Mariboru. V pismu na Klub lekarnarjev v Mariboru pa je žalil čast Kluba. Isto je storil tudi v pismih, ki jih je razposlal na člana Kluba. S tem je zagrešil kaznjivoadejanja poš. 2. c. Uredbe o organizaciji Disciplinskega suda Apot. komore u vesti sa disciplinskim postupkom in se radi tega kaznuje s denarno kaznijo v znesku

Din. 4000. (štiri tisoč).

in na povračilo stroškov Apot. komori, Sekciji za Dravsko

Slika 1: Sodna razprava med Tončičem in Vladovičem (I) (25).

banovino v Ljubljani v znesku

Din. 470. (štiristosedemdeset,)

Senat utemeljuje to razsodbo tako-le:

V pismu z dne 24.1.t.l. naslovljeno na lekarnarja Vidmarja v Mariboru mu obtoženeo očita nečiste in sebične namene v borbi proti drogistom. Tako na pr. piše: „borite se za stalež“ osobito, akò je stóm borbom povezana eksistenco Vašeg rojaka. Dalje zopet: Razni ljudi shvačaju doduše „bonton“ i borbu za stalež na razne načine i ne snadu razlikovati općenito od osobnog. Dalje: Da Vi agitirate za neku veledrogeriju, jer su sada tamo Vaši bliži interes baš kao što ste prije radili za neku drugu u dostojnijoj formi kao privatnik a ne predstavnik Kluba, jer su interes onda bili tamo, posve je jasno, jer inače ne bi ovako nepromišljeno i vehementno istupili protiv jedne veledrogerije i alarmirali protiv istoj Vaš upliv kao pretsjednik Kluba.....

To pismo, ki je sicer naslovljeno na lekarnarja Vidmarja kot privatnika vsebuje toliko neosnovanih očitanj in razšaljenj ne samo osebe Vidmar kot privatnika ampak tudi kot predsednika Kluba lekarnarjev v Mariboru, toraj predstavnika stanovske organizacije, da se ga ne more smatrati kot pismo privatniku, ker po svoji vsebini imperativno nalaga naslovljencu pisma, da ga kot predsednik stanovske organizacije predloži isti v popoln razčiščenje. Ako naslovljenec ne bi predal pisma svoji organizaciji in zahteval konsekvence, ki slede iz njega, bi ga obtoženeo lahko vedno pred klubom postavil na sramotni oder, češ da na tako težke očitke ni reagiral. S tem je to pismo zgubilo značaj privatnega pisma namenjenega samo naslovljencu.

V pismih, ki jih je obtoženeo pisal na Klub lekarnarjev v Mariboru in članom tega Kluba vsa datirana z istim datumom (24. jan. 1935) ponavlja svoje očitke proti predsedniku Kluba. Tudi tu mu očita, da se kot predsednik Kluba eksponira iz osebnih familjarnih razlogov v borbi proti drogistom. Tako piše med drugim:a napokon nije tendenca Kluba, da se po svojem pretstavniku bori za interese veledrogerija, tim više kad su po sredi osobni i familjarni interes njegovi. Jasno je toraj, da je obtoženeo na ta način prisililo predsednika Kluba, da izroči tudi prvo pismo javnosti. Ker se je Klub lekarnarjev v Mariboru čutil žaljenega radi takega postopanja obtoženca, ki je sam član odbora Kluba, in ker ni dobil zadovoljive satisfakcije, zahteva tudi on zadoščenje pred disc. sodiščem.

Tekom razprave se je konstatiralo sledeče:

Slika 2: Sodna razprava med Tončičem in Vladovićem (II) (25).

1). Da je predsednik Kluba lekarnarjev v Mariboru lekarnar Ivo Vidmar vsed sklepa kluba moral prijaviti drogistu Vladovića pristojni oblasti, da zapleni zdravila, ki jih drogist ne sme niti nabavljati niti prodajati. (Sejni zapisnik Kluba lekarnarjev v Mariboru.)

2). Da je predsednik Kluba na seji predlagal, da se lekarnarja Ivo Tončiča v Celju kolegijalno pozove, da pojasni kako je prišlo njegovo ime na dobavnico blaga, namenjenega za drogistu Vladovića.

(Sejni zapisnik Kluba Lek. v Mar.)

3). Da lekarnarja Ivo Tončiča na tej seji niti poprej niti pozneje ni obtožil nikakega nepravilnega dejanja, ampak se je zahtevalo samo pojasnilo.

(Sejni zapisnik Kluba lek. v Mar.)

4). Da je lekarnar Ivo Vidmar dostojno pozval lekarnarja Ivo Tončiča, da mu pojasni trditve Jugofarmacije glede 50 dobavnic.

5). Da je Klub lekarnarjev v Mariboru kolegijalno pozval obtoženca, da pojasni zadevo z dobavo zdravil po Jugofarmaciji drogistu Vladoviću.

6). Da je lekarnar Ivo Tončič na dostojna pisma lek. Vidmarja in Kluba lek. v Mariboru odgovoril v nedostojnem tonu in z neutemeljenimi obtožbami in razkralitvami mesto, da bi kot član in odbornik Kluba zadevo vsestransko pojasnil.

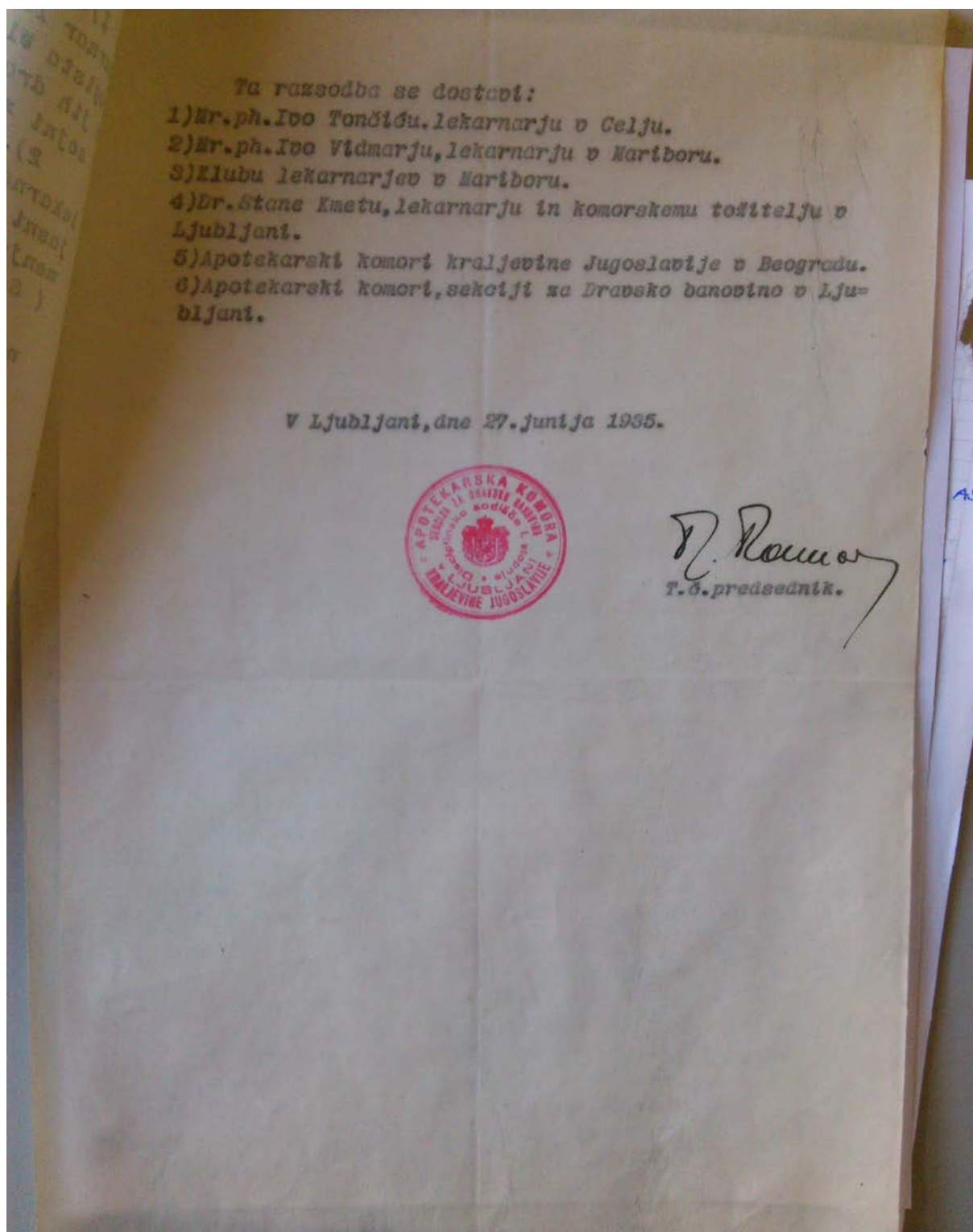
Iz navedenih konstatacij je razvidno, da je lekarnar Ivo Tončič zakrivil za akademskega izobraženca nedostojen čin, ker je kolegu, ki se bori za stanovske interese celote iz ničevih razlogov namenoma in preudarno obsul z razkraljenji in težkimi sumničenji, ki bi mogli predsednika Kluba spraviti v čudno luč in povzročiti mu največjo moralno škodo. Isto je zakrivil tudi proti Klubu lekarnarjev v Mariboru.

Senat ni našel v presoji kazni nobenih olajševalnih momentov, ker se je tekom razprave dognalo, da se je obtoženec v zlonamernem namenu hotel maščevati nad predsednikom Kluba in nad Klubom samim.

Senat smatra za največje obsodbe vredno dejstvo, da se iz malenkostnih vzrokov, ki jih je obtoženec sam zakrivil skuša oblatiti osebno čast in poštenje nesebičnega stanovskega delavca.

Obtoženec ima v smislu §§ 38 in 39. Uredbe o organizaciji Discipl. suda pravico pritožbe na Viši disciplinski sud v roku 15 dni po dostavi te razzsodbe potom podpisane disciplinskega sodišča I stopnje.

Slika 3: Sodna razprava med Tončičem in Vladovičem (III) (25).

Slika 4: Sodna razprava med Tončičem in Vladovičem (IV) (25).

Prav ta naveza med Tončičem in Vladovičem bi lahko bila razlog, da je prvemu uspelo obdržati lekarno tudi med drugo svetovno vojno. Slednji je bil namreč upravitelj

spodnještajerskih lekarn, preden je prevzel Gradišnikovo lekarno (o tem več v poglavju o Lekarni pri križu). Seveda te hipoteze ne moremo potrditi.

4.2 DRUGA LEKARNA V CELJU – Lekarna pri Mariji Pomagaj

Drugo lekarno je ustanovil Gregor Willmann leta 1642 in to ob takrat že obstoječi Hauensteinovi. Willmanna je nasledil Philomella, ki pa žal ni znal voditi lekarne in je propadel. Lekarno je prevzel Willmannov sin Gottfried, ki jo je prepustil svojemu zetu Westermacherju in ta prav tako svojemu zetu Tuczku, ki je bil prisiljen prodati konkurentu Feriantschittschu. Vsa nadaljnja prizadevanja, da bi ponovno vzpostavili drugo lekarno, so spodletela. Med njimi je bil tudi Ptujčan Ernst Fürst, ki je upravičeval možnost obstoja dodatne lekarne z gradnjo železnice do Trsta. Zaradi tega bi naj poraslo prebivalstvo. Na to je okrajni urad odgovoril, da je to le začasno in prošnja je bila spet zavrnjena (26).

Po smrti Ane Baubach, ki je bila glavna ovira pri ustanavljanju novih lekarn, je zadeva stekla precej hitro. Že leta 1877 je bil razpisan natečaj za drugo lekarno v mestu. Ponovno je kandidiral Jožef Kupferschmiedt in po sto enainvajsetih letih je Celje dobilo drugo lekarno. Lastnik jo je poimenoval Lekarna pri Mariji Pomagaj. Kupferschmiedt je umrl leta 1894. Pred svojo smrtjo je lekarno prodal Karlu Gelu (26).

Gelu v Celju nekaj ni ustrezalo. Kaj točno, se ne ve, ker, glede na bogato število uslužbencev, ni mogel zaslužiti ravno malo. Kljub temu je po štirih letih lekarno prodal Ottu Schwarzlu in Adalbertu Taubeju, ki sta postala solastnika lekarne, kar takrat ni bilo ravno pogosto. Taube se je iz družabništva umaknil devet let kasneje, ker je Schwarzl s poroko svoje hčere s farmacevtom dobil naslednika, ki mu je leta 1912 prepustil lekarno (27).

Kaj se je dogajalo z lekarno med prvo svetovno vojno, ni znano. O Gasserju se pojavijo prvi zapisi šele leta 1919. Gasser je imel namen zapustiti novonastalo državo, a se je dlje obotavljal kot prej omenjeni Rauscher. V tistem času je bilo možno, da so farmacevti z več leti vojaške službe v saniteti obšli zakonske določbe o pravici do lekarniške koncesije, ker velikokrat niso imeli prakse v civilni lekarniški službi. Eden izmed takih je bil Andro Posavec. Po odredbi je lahko koncesijo dobil farmacevt z vojaško službo, ki je imel 3 leta civilne prakse in vsaj dve leti lekarniške službe. Posavec je bil dve leti lekarnarski

upravnik in ni niti imel pogojev za samostojno vodenje lekarne, kar je razvidno iz dopisa iz tistega časa, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije (28).

Zdravstveni odsek za Slovenijo in Istro

Štev. 3638/21. v Ljubljani, dne 23. marca 1921.

Slovenskemu lekarniškenemu gremiju

L J U B L J A N A .

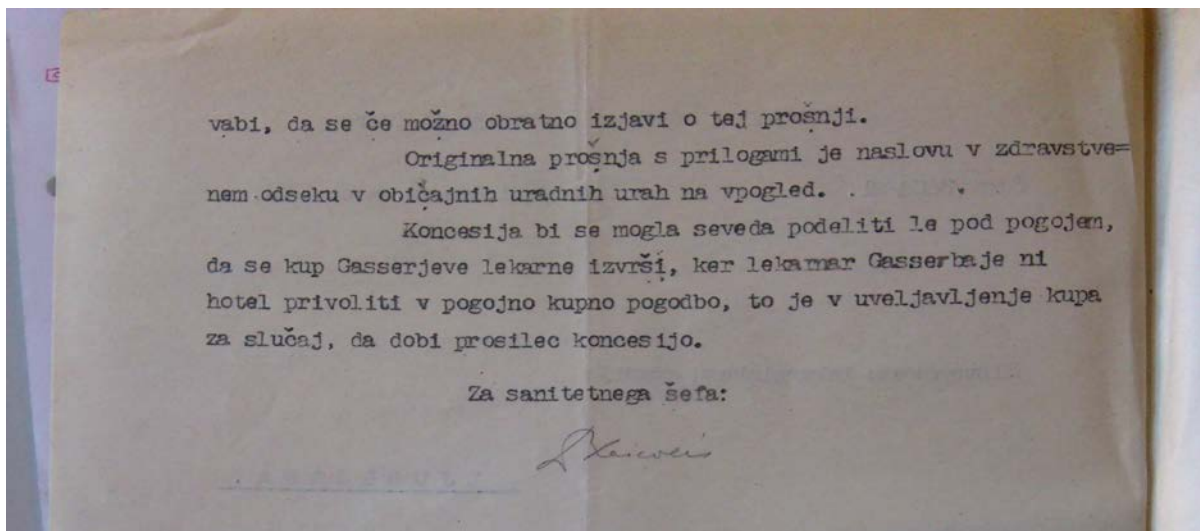
Mag. pharm. Andro P o s a v c iz Požege v Slavoniji je tauroadno vložil prošnjo za lekarniško koncesijo v Celju, ker name-rava kupiti tamošnjo Gasserjevo lekarno.

Prošilec je za magistra farmacije promoviral šele pred enim letom, vendar mu je kot dobrovoljcu ministrstvo narodnega zdravja vštalo čas od 12. julija 1914 do 9. decembra 1919 v magistersko prakso, skupaj torej 5 let, 5 mesecev in 25 dni. Z odlokom Ap-br. 6248 z dne 3. marca 1921 pa mu je dalo dovoljenje za samostojno vodstvo lekarne.

Magisterski diplom in dokazila o dosedanjem službovanju v javnih civilnih lekarnah prošnji niso priložena. Pač pa je priloženo potrdilo komandanta Dopunskega bataljona Srba, Hrvata in Slovenaca z dne 20. decembra 1919, da je prošilec kot rezervni pešadijski podporučnik vstopil v Dobrovoljački korpus Srba, Hrvata i Slovenaca dne 15. decembra 1916 in da se je nahajal do 20. maja 1918 kot apotekarski upravnik v korandi lahko ranjenih v Odesi, zatem pa do 20. oktobra 1919 kot apotekarski upravnik Dopunskega bataljona v Munmanu (severna Rusija).

Kar je prošilec osebno naglašal, da je njegova prošnja zelo nujna, češ da mu je v kup na razpolago še neka lekarna v Somoru, se Slovenski lekarniški gremij z ozirom na določbe § 50. zakona o ureditvi lekarništva z dne 18. decembra 1906, drž. zak. št. 5 ex 1907

Slika 5: Dopis, v katerem so opisane Posavčeve »lekarniške« izkušnje (I) (28).

Slika 6: Dopis, v katerem so opisane Posavčeve »lekarniške« izkušnje (II) (28).

Posavca je zbornica zavrnila kot kandidata za naslednika lekarne. Posavec se kljub temu ni dal premagati. Preko svojih poznanstev je marca 1921 Društvo jugoslovanskih prostovoljcev za Slovenijo poslalo lekarniški zbornici prošnjo, v kateri navaja, da je bil v vojski trikrat odlikovan, zato naj njegovo prošnjo čim prej reši. V tej prošnji so navedena tri, za njihova stališča zelo pomembna dejstva. In sicer, Posavca je javno pohvalil komandant, odlikovan je bil z ruskim priznanjem sv. Stanislava III. stopnje z meči ter s srbsko zlato medaljo, o čemer nam priča dopis Arhiva Republike Slovenije (29).

Že takrat so poznanstva pomenila veliko. Kot je pričakovati, je Posavec dobil dovoljenje lekarniške zbornice in tako postal novi lastnik Lekarne pri Mariji Pomagaj. Ta lekarna je imela podružnico v Dobrni, ki jo je tudi vodil Andro Posavec. Vse do druge svetovne vojne je uspešno vodil svojo lekarno. Z začetkom vojne je bila lekarna zaplenjena in vanjo nameščen upravitelj. To je bil Erwald Wrentschur, dolgoletni uslužbenec Lekarne pri orlu. Zaplemba je trajala le tri dni, saj je najbrž prišlo do sporazuma med nemškimi oblastmi in Posavcem, in Wrentschur je bil kot upravitelj razrešen (30).

Posavec je med vojno dobil koncesijo za lekarno v Osijeku. Ob koncu vojne se je vrnil v Celje, kjer je služboval kot upravnik, retaksator in nato upravnik lekarne v Dravogradu.

4.3 TRETJA LEKARNA V CELJU – Lekarna pri križu

Pogoji za ustanovitev tretje lekarne so se počasi izpolnjevali. Do njene ustanovitve ni trajalo tako dolgo, kot je pri drugi, a vendarle je bilo treba počakati še nekaj desetletij. Kot že pri ustanavljanju druge lekarne, tudi tu niso takoj odobrili prve prošnja za ustanovitev. Prvi je za koncesijo zaprosil Franc Peharc, ki mu je sledil Robert Richter. Obema so prošnjo zavrnili. Sledile so razprave na sodišču, ker se je Richter pritožil, Celjski mestni urad je izdal natančno poročilo o obeh obstoječih lekarnah, priložili so še poročilo mestnega zdravnika, doktorja Paulitscha, in soglasno so prišli do sklepa, da ustanovitev tretje lekarne ogroža za drugi dve. O tem sta v Zgodovinskem arhivu Celje ohranjeni dve listini. Obe so izdali na Celjski občini v času Avstro-Ogrske (31, 32).

Naslednji, ki so mu onemogočili ustanovitev tretje lekarne, je bil Rudolf Hotter. Koncesijo za ustanovitev lekarne so dodelili šele Francu Kuraltu leta 1920. Ko je že imel koncesijo in je bila dogovorjena tudi lokacija, si je premislil. Za to je izvedel jeseniški lekarnar Ivan Šetinc, pri katerem je imel lekarno v zakupu Fedor Gradišnik. Šetinc je proti Gradišniku sprožil pravno vojno (sodišče je Gradišnika kasneje oprostilo vsake krivde) in ga na grd način izigral. Vodja zdravniškega odseka je dal lekarno zapreti in Gradišnik je ostal na cesti z grožnjo vodje zdravniškega odseka, da če bo temu kljuboval, mu bo za vedno otežena pridobitev koncesije za kakršno koli lekarno. Lekarniška zbornica ga tudi ni podprla. Gradišnik je izvedel, da Franc Kuralt ne namerava sprejeti koncesije za tretjo celjsko lekarno, zato je zaprosil zanjo. A tudi tukaj na začetku ni imel sreče. Koncesijo, ki jo je podelila vlada, je zavrnila lekarniška zbornica in predlagala, da se odpre lekarno v Žalcu (33).

Ljubljana 31.aprila 1922.

Z d r a v s t v e n e m u o d s e k u

z a S l o v e n i j o

v

L j u b l j a n i .

Z ozirom na tamuradni dopis z dne 26.marca t.l.št.3186/22 zadevajoč prošnjo mag.pharm.Fedorja G r a d i š n i k - a, najemnika lekarnе na Jesenicah za podelitev koncesije nove (tretje) javne lekarnе v Celju, izjavlja podpisano načelstvo Slovenskega lekarniškega gremija v Ljubljani sledeče:

Na gremijalni seji vršeči se 20.t.m.v Ljubljani sklenilo se je jednoglasno, da se ustanovitev nove lekarnе v Celju ne priporoča, ker popolnoma zadostujeta dejanskim potrebam že obstoječi dve lekarni. Pač pa ne ugovarja lekarniški gremij, da se ustanovi nova javna lekarna v neposredni bližini celjaki, na pr.v žalcu, kjer je gotovovečja potreba za javno lekarno, kot v celjskem mestu.

Za:

t.č.načelnik.

108

Slika 7: Mnenje lekarniške zbornice o ustanovitvi tretje lekarnе v Celju (33).

Gradišnik je bil ogorčen nad odločitvijo in je pisal zbornici o vsem, kar je moral prestati. Omenil je vse zarote proti njemu in vse, kar je prestal na sodišču. Trdil je, da, ko je najbolj potreboval pomoč zbornice, se ta ni ozirala nanj in pismo končal z besedami, da je dokazano nedolžen in da bi bilo primerno, da se krivci, zaradi katerih je moral prestati vse trpljenje in stroške, kaznujejo (34).

Predsedstvu

Slovenskega lekarniškega gremija

v

Ljubljani.

Z odlokom zdravstvenega odseka št. *222/3* se mi je vrnila zopet lekarna na Jesenicah, ki mi jo je zdravstveni odsek dne 1. septembra 1920. protipostavno odvzel. V dotičnem odloku pravi zdravstveni odsek, da nima nikakega povoda, da bi mi še nadalje odrekal vodstvo lekarné. Pripominjam, da je državno pravdníštvo po preteku ^agolgih 14 mesecev umaknilo obtožbo zoper mene, ker ni našlo nikakega kaznjivega dejanja. Zdravstveni odsek je obenem odstopil tudi od vsake disciplinarne kazni zoper mene.

*28
12
400
N. a.
- 300
2.40*

Takoj, ko se je pričela moja afera l.l., sem poslal na gremij obsiren dopis, v katerem sem od stanovske korporacije prosil zaščite zoper protizakonito dejanje zdravstvenega odseka. Enako glaseč se dopis sem poslal tudi "Prosti organizaciji slov. farmacevtov." Niti na enega niti na drugega nisem dobil odgovora, še manj pa je sledilo od ~~ene~~ ali druge strani kako dejanje v moj prilog. Zvedel sem sicer, da se je na neké gremijalni seji sklenilo, da se bo gremij za mojo zadevo zavzel po končanem sodnem postopanju. Tedaj sem izprevidel, da se bom moral boriti za eminentno važno stanovsko zadevo s a m, brez zaslombe stanovske organizacije. Bojeval sem ta boj proti vsem mogočim intrigam od najrazličnejših strani, bojeval sem ga proti političnim in osebnim sovražnikom, ki se niso strašili nobenega sredstva da bi mi uničili eksistenco ter so me tirali od ene instance do druge, od okrajnega glavarstva do poverjeníštva, od zdravstvenega odseka do ministerstva za nar. zdravje, od okrajnega sodišča do senata deželne sodnije, od te do kasacijskega sodišča stola sedmorice in od tu do ministra za pravosodje.

343

Slika 8: Odlomki iz Gradišnikovega pisma Zbornici (I) (34).

Povdarjam, da sem bojeval ta boj sam in da sem ga kljub velikanskim gmotnim žrtvam in duševnemu trpljenju tudi sam dobojeval. Sodišče in zdravstveni odsek sta morala končno priznati, da se mi je storila krivica in obširni spisi moje zadeve pričajo, da sem bil le žrtev osebnega in političnega sovraštva ter -- žal -- tudi zavisti stanovskega kolege !

Mesece in mesece se je ruvalo zoper mene, hujskalo se je v lekarni, ki jo je dodelil zdrav. odsek Mr. Koritzkemu Janku, in izven nje delavstvo in drugo občinstvo zoper mene. Imam dokaze in priče na razpolago, da je Mr. Koritzky, samo da bi obdržal svojo protipostavno pozicijo, blatil mene kot svojega kolego napram bolnikom, češ, gorje vam, če pride Gradišnik nazaj, ta vas bo odiral i.t.d. Pet, šest ljudi na Jesenicah se je zbralo ter se zaklelo, da uniči mene in mojo družino ----- med njimi kolega Koritzky ! Ni moja navada, da bi koga denunciiral, a braniti se, je moje pravo in moja dolžnost, tembolj, če dela zoper mene človek istega stanu kot jaz iz samega golega egoizma! Ne bom ~~navajal~~ navajal njegovega obnašanja v dneh mojega najhujšega ponižanja zoper mene in mojo družino, ne bom navajal, kako se nam je rogal in posmehoval; tega se sploh ne da popisati ! Prihajam pa danes do predsedstva gremija s prošnjo in zahtevo, da izvaja zdaj dotični sklep gremijalne seje, da bo gremij po končanem sodnem postopanju ukrenil potrebne korake za mene. Ta moja prošnja je tembolj utemeljena in nujna, ker se me hoče zdaj po moji restavraciji iznova blatiti ter -- uničiti in to zopet s pomočjo kolega Koritzkega !

Pridem k stvari sami !

Kakor sem že omenil, so moji " prijatelji " na Jesenicah 14 mesecev hujskali delavstvo, češ, da sem odškodoval bratovsko skladnico in s tem v njej učlanjeno delavstvo, da sem odiral ljudi i.t.d. Prirejali so nešteto sestankov in shodov, na katerih so vedno eni in isti ljudje ščuvali proti meni. Ivan Šetinc, varuh E. Koželjevih dedičev in računovodja bratovske skladnice, je glavna oseba te tragikomedije. Na podlagi protizakonitega odloka zdrav. odseka me je hotel vreči z družino

Slika 9: Odlomki iz Gradišnikovega pisma Zbornici (II) (34).

ter zopet žalosten dokument tako farmacevtsko-pravne kakor tudi kolegijalne kvalitete Koritzkega.

Za javno lekarno obstojajo strogi predpisi glede priprave, hranjenja in dispenciacije zdravil ter je voditelj lekarnе odgovoren napram oblastem za pravilno izpolnjevanje predpisov. Po zakonu sme ekspeditirati zdravila edinole popolnoma kvalificiran na podlagi od oblasti mu podeljene lekarniške koncesije. Le v krajih, kjer ni javne lekarnе, sme zdravnik imeti domačo lekarno, za katero pa obstojajo glede ~~W~~ lokala, glede posod in signatur ter glede hranjenja zdravil (tabula I., tabula II etc) isti predpisi kot za javno lekarno. Razven javnih lekarn obstojajo še takozvani zasil - ni farmacevtski aparati (Notapparate), ki jih sme dovoliti zdravnikom le pokrajinska uprava in to samo takrat, če jim je za slučaje, v katerih rabijo urno zdravila nemogoče, taiste dobavljati iz javne lekarnе. Kaj smejo ti aparati imeti in v kakšnih množinah, je natančno določeno ter tudi predpisano, da morajo jemati zdravila iz najbližje lekarnе. Za kraje, v katerih obstoja javna ^{lekarna} ~~bolnica~~, pa po zakonu ne more dobiti noben zdravnik, niti kakšne ~~šene~~ šen zavod dovoljenja za domačo lekarno ali pa za zasilni aparat.

Tako zakonske določbe. Kaj pa se je zgodilo na Jesenicah?

Ivan Šetinc in Mr Koritzky sta ustanovila na Jesenicah brez vsakega uradnega dovoljenja in pod okolnostmi, ki nasprotujejo vsem zakonitim določbam celo lekarno, v kateri oddaja na zdravniške predpise nekvalificiran človek (navadni bolniški strežnik) bolnikom zdravila. Vse ~~je~~ to iz osebnega sovraštva do mene, ki sem najemnik javne lekarnе na Jesenicah, katere varuh je isti Ivan Šetinc.

Toda to še ni vse.

V svojem boju zoper ~~mojo~~ mojo eksistenco je šel Iv. Šetinc še dalje. Česar nimajo v svoji "lekarni", to pošiljajo iskat ne k meni, ki imam javno lekarno na Jesenicah, ampak na Bled in v Radovljico-- samo da bi me s tem gospodarsko uničili. Jaz sem čakal na razvoj stvari, Zdaj je zadeva zrela in jo moram javiti v interesu celega našega stanu.

Šetinc je organiziral bojkot proti meni na sledeči način:

347

Slika 10: Odlomki iz Gradišnikovega pisma Zbornici (III) (34).

Obema zdravnikoma bratovske skladnice K.I.D. dr. Franc Kogojju in Dr. Wiljemu Schwabu je dal nalog, da bolnikom ne smeta izročiti receptov, ampak da morata vse recepte održati in da jih pride iskat njegov sluga, ki jih ponese potem na Bled. Odpelje se z vlakom iz Jesenic ob 1/4 3 popoldan ter se vrne ob 6^h zvečer. Zdravnika morata naročiti bolnikom, da pridejo ob pol7 uri zvečer k Šetincu v pisarno, kjer jim bo potem razdelil zdravila, ki jih bo prinesel njegov sluga iz Bleda. Če zboli torej član bratovske skladnice popoldan ali ponoči, sploh ne more imeti upanja, da dobi zdravila z Bleda pred drugim dnevom ob 1/2 7^h zvečer.

Vedel sem koj s početka, da se to ne more održati, ne ozira je se na dejstvo, da zdravnika nikakor ne more siliti do tega, da bolniku ne bi izročil recepta, ampak baš obratno, zdravnik je dolžan vsakemu bolniku, celo če ima lastno domačo lekarno, izročiti recept, da si more preskrbeti zdravila iz one lekarne, iz katere sam želi. Zdravnik na noben način ne sme uplivati na bolnika, da naj vzame zdravila v neki gotovi lekarni ter so tozadevne odredbe lek. zakona jako stroge. Tem manj je pa dovoljeno zdravnikom zadržati recepte ter jih izročiti tretji osebi, da ta preskrbi zdravila iz gotove lekarne za dotičnega bolnika. Čudno se mi zdi, da sta oba zdravnika nasedla temu bojkotnemu povelju Šetinca, ker bi morala vendar kot zdravnika vedeti, da je njiju dolžnost, skrbeti za bolnikovo zdravje, ne pa podpirati s takim početjem nedovoljeni -- bojkot lekarnarja.

Da so te razmere nevzdržne tako za bolnika same, kakor tudi zame in zdravnika, se kaže že zdaj, ko traja to stanje komaj 14 dni. Mnogo zdravil na Bledu ni dobiti, mnogo jih v tako kratkem času sploh ~~ni~~ ne more napraviti in tako se zgodi, da vlačijo recepte posameznih bolnikov po tri dni okrog in slednjič, ko je bolnik že popolnoma obupan -- mu g. Šetinc milostno izroči^{recept}, češ, pa pojdite k jeseniškemu lekarnarju. Bolniki prihajajo k meni ter me za božjo voljo prosijo, naj jim dam zdravila, česar pa ne morem, ker jim je Šetinc ~~popral~~ recepte. Vsi so razburjeni in divji na Šetinca, ki jim ne pusti jemati zdravil na Jesenicah, ampak pošilja po cele dneve recepte okrog in šele, če nikjer ne dobijo, smejo priti k meni.

348

Slika 11: Odlomki iz Gradišnikovega pisma Zbornici (IV) (34).

Takih slučajev imam vsaki dan polno in so ljudje zlasti sedaj, ko razsaja tukaj griža, silno razburjeni. Večer za večerom se zgodi, da ob 7^h zvečer privre cela jata ljudi od Šetinca z recepti, starimi po dva in več dni, ter moram tem revežem ekspedirati zdravila pozno v noč (enkrat sem imel radi tega lekarno do 10 ure zvečer odprto) Tako pridem dostikrat šele ponoči do večerje, komaj ležem v posteljo, se prične zvonjenje --- kajti v sili sem dober jaz, takrat pošiljajo tudi zdravniki k meni, seveda z označbo / Nujno !" Da je tako početje Šetinca naravnost nevarno življenju bolnikov, je samo obsebi umljivo, zato sem stvar tudi tako obširno za razjasnil.

Iz vsega navedenega prosim in zahtevam od L Slov. lekarniškega gremija, da nemudoma napravi potrebne korake, da se to revolucionarno delovanje na Jesenicah proti stanovskemu tovarišu radikalno iztrebi in da se v varstvo celotnega stanu in z ozirom na mojo gospodarsko ogroženost krivce tega protipostavnega rovarjenja naznani tudi od strani gremija pristojnim oblastim ter se v imenu gremija predlaga najstrožja kazen. Jaz od svoje strani sem javil celo zadevo tako okrajnemu glavarstvu v Radovljici kakor zdravstvenemu odseku v Ljubljani.

Jesenice, dne 18./8. 1921.

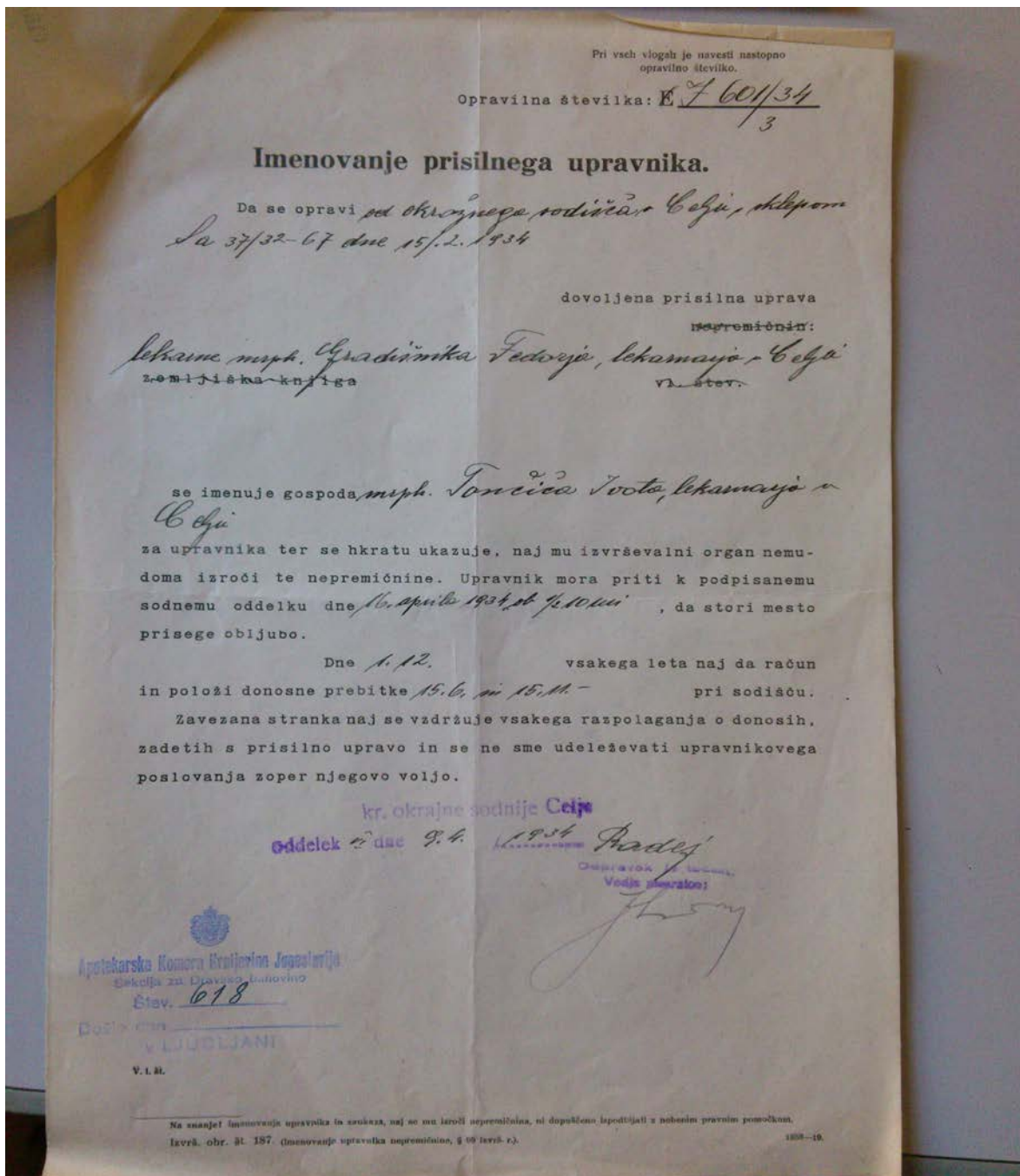
M^r. Jakob Gradnik
Lekarnj.

349

Slika 12: Odlomki iz Gradišnikovega pisma Zbornici (V) (34).

Na koncu je Gradišnikov nasprotnik Šetinc pisal zbornici, da naj Gradišniku podelijo koncesijo v Celju, s čimer bo dosežen kompromis. Gradišniku so 23. 5. 1922 podelili koncesijo za tretjo celjsko lekarno, ki je začela delovati 20. 6. 1923 z imenom Lekarna pri križu. Ni moč izključiti, da se ime nanaša na vse Gradišnikove težave, ki jih je doživel, preden je prišel do koncesije (36).

Njegova lekarna ni imela zelenega prometa, čemur naj bi bila kriva slaba lokacija. Leta 1929 je prosil bansko upravo, da bi mu dovolila preseliti lekarno. Leta 1930 mu je to uspelo, a kljub temu ni doživel večjega uspeha. Leta 1934 je bila lekarna v prisilni poravnavi in je dobila prisilnega upravitelja – Iva Tončiča (35).

Slika 13: Odločba o imenovanju prisilnega upravnika za Gradišnikovo lekarno, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije

Gradišnik je lekarno obdržal vse do druge svetovne vojne, ko je bila lekarna zaplenjena. Oktobra 1941 so lekarno dodelili Josipu Vladovичu. Ta ni bil zadovoljen s tem, da bi upravljal pod Gradišnikovim imenom in je zato spremenil ime lekarne v »Apotheke in Cilli/früher Besitzer Gradischnik/ Wirtschafter und Leiter Mr. Josef Vladovich«

Po vojni je Gradišnik lekarno ponovno prevzel, kot je razvidno iz njegove avtobiografije, ki jo hrani Zgodovinski arhiv Celje (36).

4.4 O ČETRTE CELJSKI LEKARNI

Leta 1940 je Ivan Hubad banski upravi v Ljubljani podal prošnjo za ustanovitev nove, četrte lekarne v Celju. Za predlagano mesto je mestno glavarstvo v Celju ugotovilo, da tam ni potrebe po še eni lekarni, glede na to, da so v mestu že tri lekarne, lahko pa se jo odpre v Gaberju, kot je razvidno iz dopisa iz Arhiva Republike Slovenije (37).

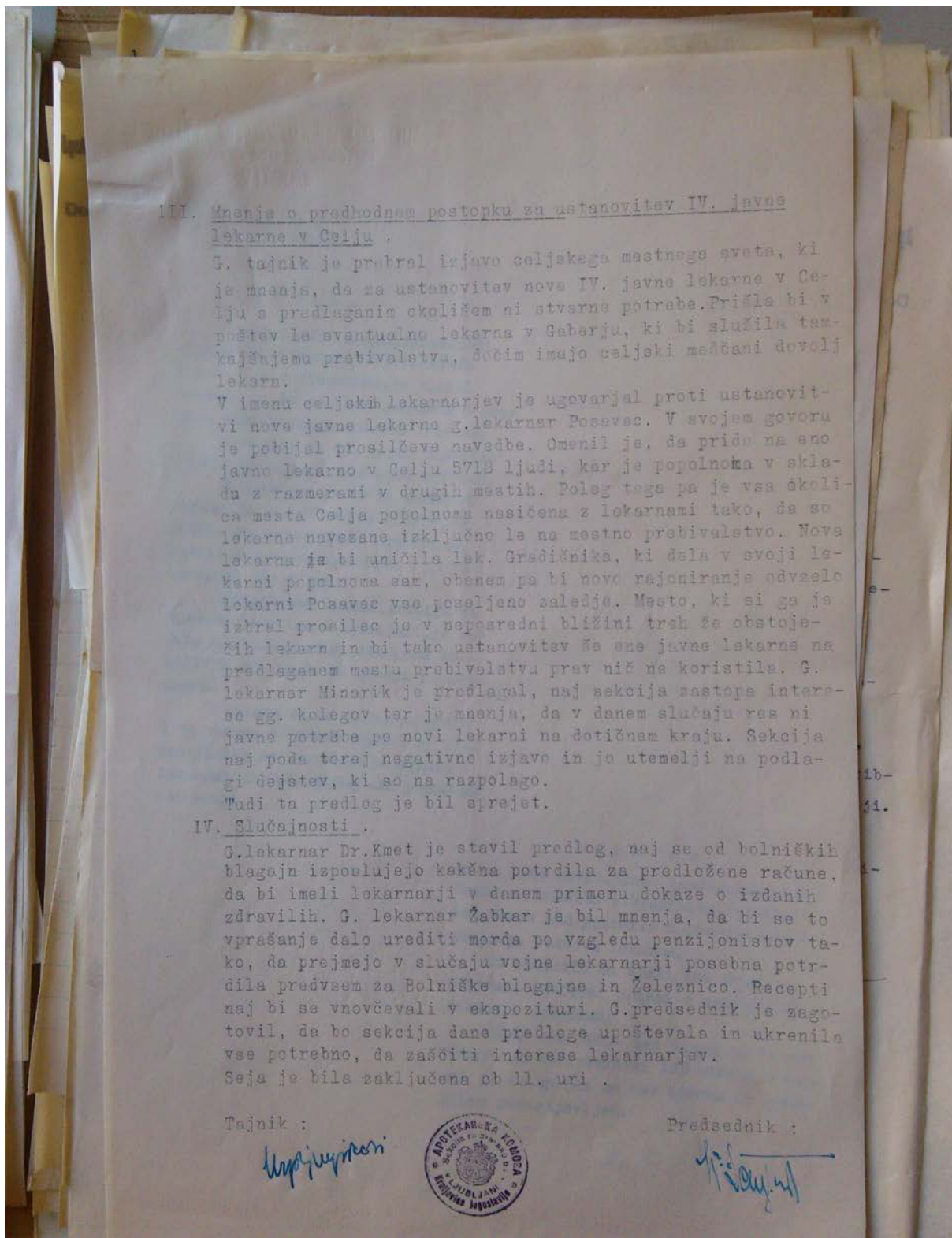
Ideja o ustanavljanju nadaljnje lekarne je pri dosedanjih treh lekarnarjih v Celju vzbudila ogorčenje in na vsak način so hoteli to preprečiti. Istega leta so napisali banski upravi pismo, v katerem so nasprotovanje obširno razložili in utemeljili. Nova lekarna bi na predlagani celjski lokaciji resnično prizadela le Gradišnikovo lekarno, vendar so bili Posavec, Tončič in Gradišnik solidarni. Njihovo pismo je precej obširno, zato ga ne bom v celoti prepisoval, ampak samo določene skrajšane dele. Po njihovem mnenju se lahko novo lekarno ustanovi, samo če so izpolnjeni naslednji pogoji: obstajati mora sanitetna potreba po novi lekarni; lekarna mora imeti zagotovljen obstoj ter novonastala lekarne ne sme ogroziti drugih že obstoječih. Če ti kriteriji niso izpolnjeni, je njena ustanovitev »protipostavna, nepotrebna in nelogična (38).«

Po njihovem mnenju v Celju ti pogoji niso izpolnjeni in lekarna je zato nepotrebna. Sanitetne potrebe niso videli, ker so v mestu že bile tri lekarne, oddaljene ena od druge le nekaj minut hoje. Teritorialno so tudi vsi predeli bili povezani, le Gaberje je bilo izjema. Poleg tega je v okolici Celja v tistem obdobju nastalo mnogo novih lekarn in promet mestnih lekarn je vsako leto upadal. Druga utemeljitev je bilo število prebivalcev. Takrat je v Celju živelo 17.154 ljudi. Ena lekarna je zajela 5.718 prebivalcev. Nekdanji avstrijski zakon je določal, da je za ustanovitev lekarne potrebnih vsaj 6.000 ljudi. Niso pozabili omeniti tudi dejstva, da so v Celju bolnišnica, dispanzerji in zdravstveni domovi. Nikar pa naj to ne bo interpretirano narobe. Pisali so, da se vse te ustanove zalagajo iz drugih virov, nobena iz javnih lekarn; nekatere so zdravila naročala v Centralni lekarni v Mariboru, druge pri veledrogerijah, ali neposredno iz tovarn ter tudi centralna skladišča so bila možnost, žal pa **nikoli** javne lekarne (38).

Naslednji razlog je bil denar. Lekarna, ki nima dovolj dobička, je lahko predstavljala celo nevarnost za bolnike. Lahko bi se pojavljali primeri, ko so lekarnarji bili tako frustrirani, da so poskušali svoje izgube pokriti s prodajo mamil ali se pečali z nepremišljenim mazaštvom, kar bi imelo usodne posledice za bolnike. Vedno naj bi to delali začetniki, zato je treba dobro premisliti, če je podelitev nadaljnjih koncesij v določenem predelu smiselna,

saj je treba prebivalstvo zdraviti in nikakor se mu ne sme škodovati. Omenjeno je bilo težko finančno stanje Fedorja Gradišnika, ki je že 18 let vodil lekarno in ni mogel nikogar zaposliti, ker je imel tako malo prometa. To je bil po njihovem mnenju pomemben dokaz, da je četrta lekarna popolnoma nepotrebna in bi samo škodovala drugim ter ne bi prebivalcem nudila nič dodatnega kot pa že dosedanje. Pod naslednjo točko je bilo na široko opisano težko finančno stanje farmacevtov in problemi, ki so jih imeli. Že nekaj zadnjih obdobj bi naj kot lekarnar ne bilo več možno obogateti (čeprav je veliko hudobnih jezikov govorilo ravno nasprotno). Če pa je bil kdo premožen, je to zaradi porok ali dediščin, nikakor pa ne zaradi visokih dobičkov iz lekarne. Sledil je primer Ljubljane, kjer so pred tem nekomu zavrnili koncesijo in poudarjeno je bilo, da je Ljubljana mnogo večja in ima mnogo več prebivalcev na eno lekarno kot Celje. Naslednja hudo obtožba je letela na samega Ivana Hubada, češ da je navedel tako okolico, ki bi naj jo pokrivala lekarna, samo zato ker je pred kratkim tam kupil hišo. Nato sledijo še naštetih strokovnjaki, ki se strinjajo z mnenjem tamkajšnjih farmacevtov in prav tako predlagajo, da, če je morda res potreba po novi lekarni, je to samo v predelu Gaberje, ki se je v zadnjem času precej razširilo in kamor se je priselilo mnogo prebivalstva zaradi industrijske cone (38).

Podobno mnenje je izrazila tudi Lekarniška zbornica, ki je naštela vse razloge kot že prej omenjeni farmacevti. Dodala je le, da je prebivalstvo zaradi splošne gospodarske krize in raznih naravnih nesreč, omenjene so bile poplave, izgubilo svojo kupno moč. To bi samo zmanjšalo promet prejšnjim lekarnam, ki bi po novem imele samo še 4.288 prebivalcev, ki bi pripadali posamezni lekarni, kar bi ogrozilo njihov obstoj. Izrecno pa je še omenjeno, da bi novonastala lekarna najbolj ogrozila Posavčevo lekarno, saj bi ji odvzela celo zaledje. Zanimivo je dejstvo, da je omenjena prav ta lekarna. Lokacija, kjer bi naj nastala Hubadova lekarna, je pravzaprav bolj ogrožala Gradišnika, vendar je zbornica drugače pripisovala območja posamezni lekarni, kar pa ni bilo težko, saj so bile vse tri zelo blizu; je zapisano v dopisu, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije (39).

Slika 14: Mnenje Lekarniške zbornice o ustanovitvi četrte lekarne v Celju (39).

Iz virov je možno razbrati, da je na seji zbornične uprave, kjer je bil navzoč tudi Posavec, in je poudarjal, da bi nova lekarna Gradišnika popolnoma uničila, njemu pa vzela celotno zaledje in posledično uničila tudi njegovo lekarno. Zadeva se sliši zelo dramatično, najbrž

bolj, kot je resnično bila. Posavec je namreč na vse načine hotel preprečiti nastanek nove lekarne. Banska uprava je zbrala mnenje banskega sanitetnega sveta, Mestnega glavarstva v Celju, celjskih lekarnarjev in Lekarniške zbornice, ki so imeli podobne oziroma skoraj identične argumente, in izdala negativen sklep za nadaljnjo lekarno (40).

VI. št. 13.406/3.

O d l o č b a .

Na pobudo mr. ph. Hubada Ivana iz Kranja se je pokrenile s tuk. odločbo VI. št. 13.411/1 z dne 13. aprila 1940. predhodno postopanje radi ugotovitve pogojev za stvaritev nove 4. javne lekarne v Celju.

Okoliš te lekarne naj bi tvoril severozahodni del mesta s središčem na koncu Prešernove ulice ob Dečkovem trgu.

Zaclišano mestno poglavarstvo v Celju je izjavilo na svoji javni seji mestnega sveta ^{dne} 26. aprila 1940. št. 4272, da za ustanovitev nove 4. javne lekarne v Celju s predlaganim okolišem ni stvarne potrebe, ker se nahajajo v mestu Celju že tri javne lekarne, oddaljene druge od druge koma 150 korakov.

Prišla bi v poštev le eventualna javna lekarna v Gaberju, ki bi služila prebivalstvu v Gaberju, ter Sp. in Zg. Hudinji, če imajo celjski meščani dovolj lekarn.

Apotekarska komora, sekcijska za dravsko banovino v Ljubljani je z dopisom od 25. maja 1940. št. 849 podala mnenje, da pogoji za stvaritev nove 4. javne lekarne v Celju niso podani, ker ima mesto Celje z okolico

Slika 15: Odločba banske uprave glede odprtja četrte lekarne v Celju (I) (40).

bile
dovolj javnih lekarn in bi-le-te občutek
ogrožene z otvoritvijo še ene nove lekarne
v Celju.

Banski sanitetni svet je na svoji
seji z dne 17. VI.1940. podal mnenje da za
ustanovitev nove 4. javne lekarne na zaprošenem
kraju v Celju niso dani zakoniti pogoji in da
sanje na zaprošenem mestu tudi ni krajevne po-
trebe.

Do končanem zgoraj navedenem predhodnem postopanju
in na podstav-i §§ 10 in 11 zakona o lekarnah
in nadzorstvu nad prometom z zdravili ter čl.
4.5 in 6. pravilnika za izvrševanje zakona in
rešitve ministrstva socialne politike in narod-
nega zdravja S.br.2916 z dne 9.II.1939.

o d l o ž b i m ,

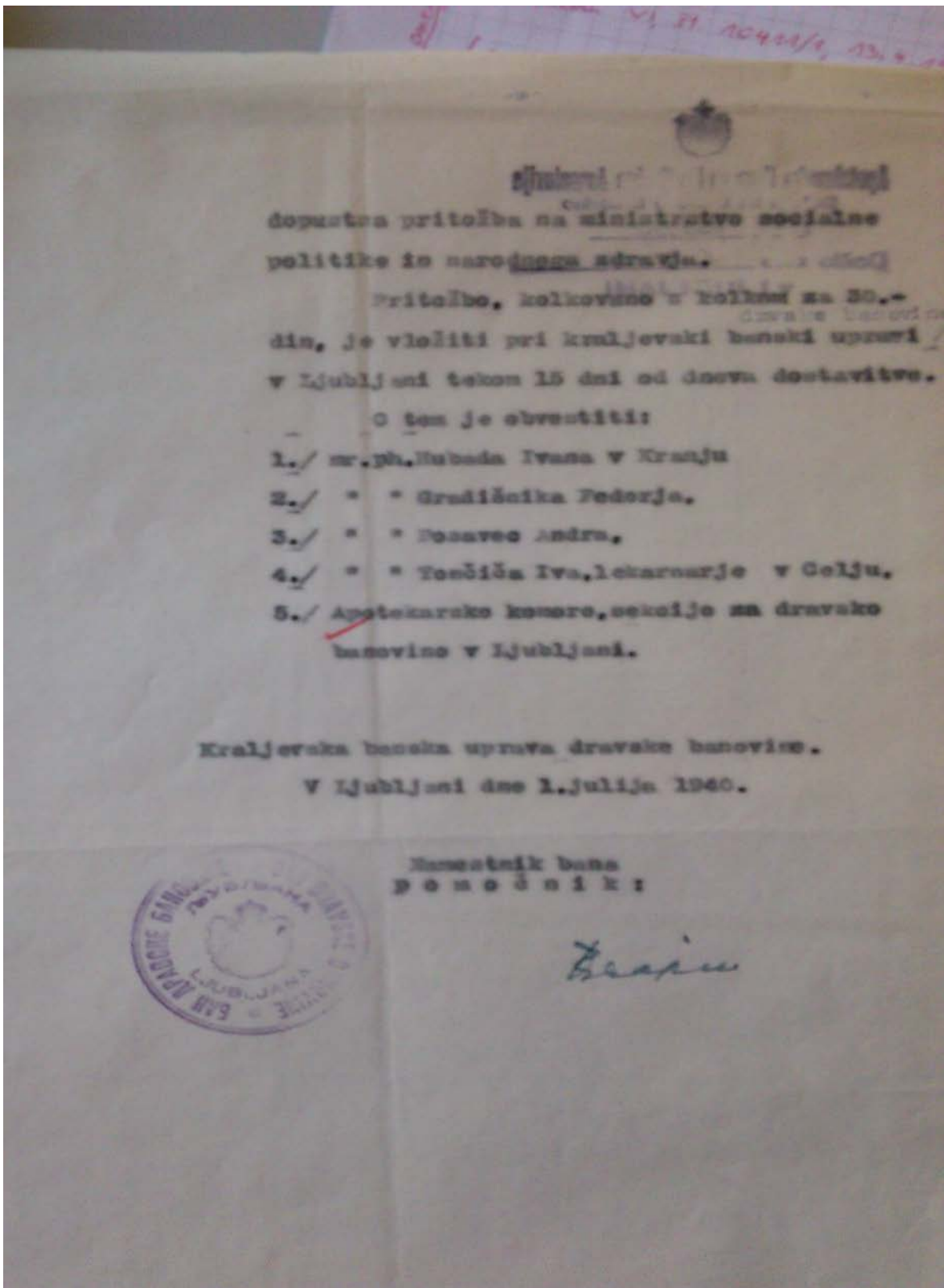
da niso podani na zaprošenem mestu
stvarni pogoji za ustanovitev nove,
4. javne lekarne v Celju.

N a z l o g i :

Pri presojanju pogojev za usta-
novitev predmetne lekarne sem se pre-
pričal, da se mnenja mestnega pogla-
varstva v Celju, lekarniške zbornice,
sekcije za dravsko banovino v Ljublje-
ni in banskega sanitetnega sveta ute-
veljema, ker obravnava vse bistve-
ne razloge, navedene v § 10 zakona o
lekarnah.

Proti tej odločbi je na podstav-i
§ 114 zakona o obšerni upravnem postopku

Slika 16: Odločba banske uprave glede odprtja četrte lekarne v Celju (II) (40).

Slika 17: Odločba banske uprave glede odprtja četrte lekarne v Celju (III) (40).

Zanimivo presenečenje se je pojavilo čez dva meseca, ko so že vsi mislili, da je zadeva rešena in ideja o ustanavljanju nove lekarne pozabljena. Sam ban Natlačen je izdal odločbo, s katero je ugotovil, da so pogoji za ustanovitev četrte lekarne vendarle izpolnjeni in to celo na Hubadovi zaprošeni lokaciji. Kako je do tega prišlo, je težko pojasniti. Je pa razvidno iz nadaljnjih tožb, da je imel Hubad večji vpliv na mestno glavarstvo, lekarnarji pa na mestni svet. Prav glavarstvo je bana tudi prepričalo, da je izdal odločbo v korist Hubadu. Ban je odločbo utemeljil z naslednjimi dejstvi. Prebivalstvo Celja bi se naj od leta 1922 povečalo za 7.000 in tako bi naj mesto z okolico štelo približno 20.000 ljudi. Prav tako so bile v mestu v teh letih ustanovljene številne ustanove kot zdravstveni dom in različne klinike. Pomembno vlogo naj bi igrala banovinska javna bolnišnica, v kateri se je število ležišč kot tudi zdravnikov močno povečalo. Obstajala je tudi vojaška bolnišnica, ki se je zalagala v javnih lekarnah. Gospodarske razmere mesta in okolice bi naj bile ugodne. Iz tega je razvidno, kot tudi piše v nadaljevanju odločbe, da ban argumentov zbornice in lekarnarjev ni upošteval ter da naj ne bi bilo ogrožena eksistenca nobenega dosedanjega lekarnarja, kot dokazuje odločba bana, ki jo je moč najti v Arhivu Republike Slovenije (41).

O d l o č b a .

Na prošnjo mr.ph.Kubede Ivana z dne 20.marca 1940. je bilo s tuk.odločbo VI.št.10411/1 z dne 13.aprila 1940.pokrenjeno predhodno postopenje radi ugotovitve pogojev za otvoritev nove, to je četrte javne lekarne v Celju,pri čemer naj bi okoliš te lekarne tvoril severozahodni del mesta s središčem na koncu Prešernove ulice ob Dečkovem trgu.

Mestno poglavarstvo v Celju je na svoji seji z dne 26.aprila 1940.izjavilo,da obstoje stvarna potreba za ustanovitev nove,četrte javne lekarne v Celju s predlaganim okolišem.

Apotekarska komora,sekcija za dravsko benovino v Ljubljani,je z dopisom št.849 z dne 25.maja 1940.podala mnenje, da pogoji za otvoritev nove,četrte javne lekarne v Celju niso podani,ker ima mesto Celje s okolico dovolj javnih lekarn in bi bile le-te občutno ogrožene z otvoritvijo še ene nove lekarne v Celju.

Banski sanitetni svet je na svoji seji z dne 17.junija 1940.podal mnenje,da za ustanovitev nove,četrte javne lekarne na zaprošenem kraju v Celju niso dani zakoniti pogoji in da zanjo na zaprošenem mestu tudi ni krajevne potrebe.

Na podstavi §§ 10 in 11 zakona o lekarnah in nadzorstvu nad prometom z zdravili z dne 7.aprila 1930.v svezi s § 133 zakona o občem upravnem postopku

o d l o č b a :

1) da se tuksjnji odlok VI.št.15406/8 z dne 1.julija 1940. razveljavlja, ter

2) da se za ustanovitev nove,četrte javne lekarne na zaprošenem mestu podani stvarni pogoji. Okoliš (rajoniranje) za nevedeno kakor tudi za ostale že obstoječe lekarne v Celju bom odredil v smislu pravilnika za izvrševanje zakona o lekarnah in nadzorstvu nad prometom z zdravili z dne 7.aprila 1930. in zakona o izpremembah in dopolnitvah v zakonu o lekarnah in nadzorstvu nad prometom z zdravili z dne 30.novembra 1931.člen 7, 2.odstavek s posebno odločbo.

R s z l o g i :

Ker je tuksjnji odlok VI.št.15406/8 z dne 1.julija 1940. temeljil na nepravilni ugotovitvi stališča,ki ga je zavzel mestni

Slika 18: Odločba bana glede ustanovitve četrte lekarne v Celju (I) (41).

svet v Celju in ki je izreženo v zbirniku z dne 26. maja 1940. pod št. 4272, je bilo še izdani odlok v smislu § 133 zakona o obšernem upravnem postopku razveljaviti.

Pri ponovni presoji pogojev za ustanovitev četrte javne lekarne v Celju na podstavi predloga mestnega poglavarstva v Celju se je nazreč ugotovilo, da so za ustanovitev nove lekarne v omenjenem rajonu podani stvarni pogoji. V tem oziru je upoštevati nastopne dejstva:

V Celju so doslej obstojale tri lekarne, od katerih je bile zadnje dovoljena leta 1922. Mesto Celje z okolico je imelo leta 1922., ko je bila dovoljena zadnja lekarniška koncesija, 13.000 prebivalcev. Število prebivalcev pa se je od tedaj povečalo za približno 7.000, tako da šteje danes mesto Celje z okolico, ki se je inkorporirala mestu, približno 20.000 prebivalcev. Hranjen tega je dobilo mesto Celje od ustanovitve zadnje javne lekarne celo vrsto novih ustanov in sicer: zdravstveni dom, šolako polikliniko, protituberkulozni dispanser, eksponituro OJZD in TRPD. Poleg tega ima mesto Celje banovinsko javno bolnico, pri kateri se je število postelj pomnožilo v zadnjih 18 letih od 200 na 400. V istem času (od 1922. leta naprej) se je pomnožilo v Celju število zdravnikov od 15 na 27. Pripomniti je, da ima mesto Celje tudi vojsko ambulanto, ki v celjskih lekarnah ne bavlja zdravila.

Upoštevati je, da so v Celju razna industrijska podjetja kovinska, kemična, lesna in tekstilna stroka, v katerih se je število delavstva zaradi razmaha istih v zadnjih letih bistveno povečalo.

Gospodarske razmere mesta in okolice so zelo ugodne ter je tudi tujski promet v zadnjih letih stalno naraščal.

Glede na to je bilo smetreti, da ugovori lekarnarjev v Celju mr. ph. Ive Tomčića, mr. ph. Ada Posavca in mr. ph. Fedorja Gredišnika niso utemeljeni, slasti pa, da eksistence nevedenih z ustanovitvijo četrte javne lekarne ni ogrožena.

Zoper to odločbo je na podstavi § 114 zakona o obšernem upravnem postopku dopustna pritožba na ministre socialne politike in narodnega zdravja.

Pritožbo, kakoveno s takso 30.-din, je vložiti pri kraljevski banški upravi drevake banovine v Ljubljani v roku 15 dni od dneva dostavitve.

O tem se obveščajo:

- 1) Mr. ph. Hubad Ivan, v Kranju,
- 2) Mr. ph. Gredišnik Fedor,
- 3) Mr. ph. Posavec Andrej,
- 4) Mr. ph. Tomčić Ive,

vsi lekarnarji v Celju.

Slika 19: Odločba bana glede ustanovitve četrte lekarne v Celju (II) (41).

Zoper to odločbo je bila možna pritožba, kar so celjski lekarnarji izkoristili. Pritožili so se na ministrstvu in to uspešno, saj je bila banova odločba razveljavljena. Ugotovljeno je bilo, da si mnenji mestnega sveta in mestnega glavarstva nasprotujeta, pri čemer glavarstvo sploh ni pristojno sprejemati kakršne koli odločitve v zvezi s tem. Poleg tega se Hubad sploh ni pritožil na sklep banske uprave, ki je zavrnila ustanovitev četrte lekarnе, prav tako bi moralo mestno glavarstvo svojo odločbo poslati ne samo banski upravi, ampak tudi celjskim lekarnarjem. Ban je tudi storil več napak, ker lekarnarjem ni dal možnosti pritožbe na odločbo mestnega glavarstva; prav tako je naredil hudo napako, ker je upošteval mnenje mestnega glavarstva, ki za te zadeve ni pristojno. S temi obrazložitvami je ministrstvo zavrnilo banovo odločitev, hkrati pa prepovedalo banu za naslednja tri leta izdajati odločbe, povezane s tem problemom (42).

4.5 CELJSKE LEKARNE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

S spremembo političnega sistema po letu 1945, ki je zagovarjal čisto drugačno politiko vodenja kot vsi dosedanja, so se razmere na področju lekarništva na Celjskem drastično spremenile. Zasebna lastnina ni bila zaželeno, celo protizakonita, kot lahko razberemo iz uredbe Republike Slovenije o ustanovitvi Uprave državnih lekarn. Njene naloge so bile:

- a) ukinjanje zasebnih lekarn,
- b) ustanavljanje in opremljanje državnih lekarn,
- c) vzpostavitev organizacijskega povezovanja med obstoječimi državnimi lekarnami,
- d) upravno finančni nadzor državnih lekarn,
- e) kontrola zaključnih računov državnih lekarn,
- f) vodenje evidence uslužbencev državnih lekarn in predlaganje njihovega nameščanja, premeščanja in nagrajevanja (43).

Lekarne, katerih lastniki so sodelovali z okupatorjem ali so državo zapustili ob koncu vojne, so bile nacionalizirane že leta 1946. Nacionalizirali so vse imetje, vključno z nepremičninami (43).

Taka usoda je doletela Posavčevo Lekarno pri Mariji Pomagaj. Medvojni upravitelj Wrentschur je ob koncu vojne odšel v Gradec. Vse njegovo premoženje so takoj po vojni zaplenili po odločbi AVNOJ. Zaplenjena lekarna je dobila novo upravnico Milico Zore, kot je zapisano v Odločbi AVNOJ, ki jo hranijo v Zgodovinskem arhivu Celje (44).

Tončič je svojo Lekarno pri orlu med vojno uspel obdržati, kot je že omenjeno v prejšnjem poglavju. To je bilo za povojne oblasti podatek, ki je namigoval na sodelovanje tega z

nacističnim režimom. Tudi njemu je bila lekarna odvzeta leta 1945, in sicer na osnovi zakona o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in premoženje. Vendar so mu lekarno kmalu vrnilo (45).

Gradišniku, ki so mu Lekarna pri križu med vojno odvzeli, je novi režim vrnil. Treba je omeniti, da je bil Fedor Gradišnik po volji novega režima, kot lahko razberemo iz njegove takratne karakteristike, ki je osebo opisovala po njegovi politični pripadnosti in delovanju. V njej piše: »...lekarnar v Celju je že za časa stare Jugoslavije levičarsko usmerjen ... deloval je v OF v ilegali in je bil zaradi tega v srbskem izgnanstvu aretiran in po izpustitvi je nadaljeval z delovanjem v OF ter bil član Oskrbovalne fronte slovenskega naroda za Srbijo... (30)«

Lekarna pri križu se je leta 1947 preselila na novo lokacijo (30).

Leto 1949 je bilo za zasebne lekarne eno izmed najbolj pretresljivih. 27. maja 1949 je skupščina Federativne ljudske republike Jugoslavije sprejela Zakon o odkupu zasebnih lekarn. Glede na pomembnost tega zakona smo se odločili citirati nekatere člena, med njimi nekatere samo v skrajšani obliki.

1. člen

Vsa dovoljenja za javne lekarne, izdana zasebnikom, prenehajo veljati najpozneje v šestih mesecih po uveljavitvi tega zakona. Pod posebnimi pogoji se lahko dovoljenje podaljša za 3 mesece.

2. člen

Vsa zdravila, oprema in drug material, ki je v zasebnih lekarnah, odkupi država.

3. člen

Lekarne prevzame od zasebnikov pristojni okrajni oziroma mestni ljudski odbor.

Do prevzema nadaljujejo dosedanji lastniki redno poslovanje lekarn.

Od izdaje tega zakona pa do prevzema lekarne ne smejo lastniki odsvojiti opreme in materiala v lekarni in tudi ne prodajati zdravil izven rednega poslovanja.

4. člen

Republiški minister za ljudsko zdravstvo izda za vsako posamezno lekarno odločbo, s katero določi dan, ko zasebniku preneha veljati dovoljenje za lekarno in ko začne okrajni oziroma mestni ljudski odbor s prevzemanjem lekarne

5. člen

Inventuro in ocenitev zdravil, opreme in drugega materiala, ki se odkupi, opravi za vsako lekarno posebno.

Komisijo sestavljajo predstavnik republiškega ministrstva za ljudsko zdravstvo, predstavnik okrajnega oziroma mestnega ljudskega odbora, v katerem območju je lekarna in tisti, ki ga ta ljudski odbor določi, da prevzame nadaljnje vodstvo lekarne. Inventuri in cenitvi ima pravico prisostvovati lastnik lekarne oziroma tisti, ki ga lastnik za to določi. Zoper delo in cenitev je možna pritožba.

6. člen

Bivšemu lastniku lekarne se izplača ocenjena vrednost lekarne v mesečnih obrokih največ pet tisoč dinarjev.

7. člen

Vsi dosedanji lastniki lekarn, stari izpod 60 let, ki so farmacevti ali farmacevtski pomočniki, so dolžni po odkupu lekarn stopiti v državno službo in če so pet let v državni službi in se odrečejo odškodnini za lekarno, se jim priznajo pri pokojnini leta prebita ob farmacevtskem delu (46).

Sledijo še naslednji členi o prekrških in za omenjen primer manj pomembne odredbe.

Lekarna pri Mariji Pomagaj so takoj po vojni zaplenili, tako da zanjo ta zakon ni imel prevelike pomembnosti. Fedor Gradišnik je Lekarno pri križu leta 1949 podaril državi. Ostala je samo Tončičeva lekarna, ki so jo leta 1949 zaplenili in tako so bile vse tri celjske lekarne dokončno v državnih rokah (30).

Najprej je bila za upravljanje ustanovljena skupna organizacija »Mestne lekarne« (Državne mestne lekarne), ki so jo sestavljale:

- a) I. mestna lekarna (ali Lekarna pri Mariji Pomagaj),
- b) II. mestna lekarna (ali Lekarna pri orlu),
- c) III. mestna lekarna (ali Lekarna pri križu) (30).

Kot zanimivost navajamo primer, kako je potekalo popisovanje in posledično odkup lekarn v letu 1949. Navedli bom primere, ko realnost žal ni bila takšna, kot jo je določal Zakon o odkupu zasebnih lekarn. Žal pa tega primera nismo našli za nobeno od celjskih lekarn, temveč za lekarno Iva Koželja na Jesenicah. Obrazec oziroma cenik, po katerem so potekale cenitve, so bili nacionalni, in so bili na Celjskem enaki, tako da večjih odstopanj ne bi smelo biti (47).

Rekapitulacija

I. skupina

Kemikalije in galenski preparat → vrednosti znižane za 44 %

II. skupina

Specialitete → vrednosti znižane za 21,5 %

Preparat → vrednosti nižane za 44 %

III. skupina

Serumi in vakcine → vrednosti nižane za 21,5 %

IV. skupina

Gumena in sanitarna roba → vrednosti nižane različno (9 %, 10 %, 21,5 %)

V. skupina

Zavojni material → vrednosti nižane za 10 %

Obliži → vrednosti nižane za 21,5 %

VI. skupina

Pohištvo → popisano in vrednoteno po vrednostih, ki so jih predlagali strokovnjaki

VII. skupina

Lekarniško posodje in embalaža → vrednosti nižane za 44 %

Zamaški → vrednosti nižane 9,5 %

VIII. Inventar

Stojnice, steklenice za tekočine, prahovke z brušenim zamaškom → vrednosti nižane za 44 %

Premoženje Iva Koželja je bilo ocenjeno na 1.152.256 dinarjev. Če je država plačevala 5.000 dinarjev na mesec, je bila odkupnina odplačana v 19 letih. Iz dokumentov družine Koželj je razvidno, da je do leta 1950 potekalo plačevanje redno, potem pa pride do prekinitve in nikjer ni zapisano, da bi se plačevanje nadaljevalo. Ivo Koželj se je leta 1953 pritožil zoper neplačevanje. Kako se je zadeva končala, se ne ve. Ivo Koželj je ostal lastnik prostorov lekarne, le dejavnost je bila nacionalizirana. Država je v takem primeru plačevala najemnino za prostore. A Koželj ni bil rojen pod srečno zvezdo. Tudi najemnina je izostajala. Prav tako naj bi imel Koželj probleme s pokojnino. Uradi mu niso hoteli priznati let v lekarni, kot je bilo po zakonu predpisano (47).

Kot že omenjeno, je ta del dodan kot zanimivost, da ni potekalo vse, kot bi moralo in da tudi lekarne, ki že tako ali tako niso bile odkupljene po pravičnih cenah, niso bile odkupljene, temveč na nek način odvzete.

Leto 1950, ko je bila nacionalizacija končana in so bile vse lekarne splošno ljudsko premoženje, je bila ukinjena Uprava državnih lekarn. Zadnji dan prejšnjega leta je bil objavljen Pravilnik o ustanavljanju, organizaciji in delu lekarn, ki je začel veljati s prvim dnem leta 1950. Lekarne so bile definirane kot zdravstvene ustanove, ki poslujejo kot

gospodarska podjetja, ki pripravljajo, preizkušajo in dajejo v promet zdravila in sredstva za zdravljenje in varstvo okolja. To je pomenilo, da so lekarne dohodek dobivale od marže, ki je bila zakonsko določena in delovne ure za magistralne in galenska zdravila. Ni pa bilo vključenih nikakršnih državnih subvencij, ker so bile lekarne gospodarska podjetja, za katere je bilo predvideno, da se lahko sama dobro preskrbujejo, brez kakršne koli brez dodatne pomoči. Za ustanavljanje so bila pristojni okrajni oziroma mestni ljudski odbori, ki so določali območje, kjer lekarna deluje in število prebivalcev, ki jih je lekarna oskrbovala. Bilo je precej visoko, prvič do sedaj se srečamo s številko 10.000 (48).

Na to temo si pogledjmo zanimiv dokument v skrajšani obliki. Glavni namen pisma je izraziti željo po uvrstitvi lekarn v gospodarstvo.

...naloga lekarn je, da pripravljajo, preizkušajo in dajejo v promet neposredno potrošnikom zdravila in sredstva za zdravljenje in varstvo ljudskega zdravja. Po svoji dejavnosti opravljajo preskrbo prebivalstva z zdravili in s sanitetnim materialom. Po strukturi dela in smotru so torej lekarne zdravstvene ustanove specifičnega značaja. To pa zato ker se ukvarjajo pri tej svoji dejavnosti s prometom blaga in storitvami na plačilo, torej po načelu gospodarskega računa in krijejo vse svoje izdatke z lastnimi dohodki, kar velja za vse lekarne v Sloveniji. Nasprotno skoraj vse lekarne v Sloveniji, zlasti pa večje, ustvarjajo tudi presežke... Lekarne imajo torej izrazite elemente, ki jih obeležujejo kot gospodarske ustanove (49)...

Poglejmo, kaj se je dogajalo s tremi lekarnami v Celju. Prva mestna lekarna je v letih 1948-1952 imela veliko upravnikov. Med njimi je bil tudi Smiljan Vranjek, ki je kasneje bolj znan kot upravnik Lekarn v Kranju. Druga mestna lekarna ni doživljala večjih sprememb. Najprej sta jo vodili upravnici, kasneje, leta 1952, je vodenje prevzel Dušan Gradišnik, sin Fedorja Gradišnika, nekdanjega lastnika Lekarne pri križu, sedanje III. mestne lekarne (30).

III. mestna lekarna je delovala blizu Zdravstvenega doma in prav zaradi tega je bilo ugodno, da je bila določena za poslovanje samo za zdravstveno službo. Žal pa te lekarne ni čakala lepa prihodnost. Leta 1952 so se celjske lekarne združile v dva samostojna lekarniška zavoda, in sicer:

- a) I. mestno lekarno, kjer je bil novi upravnik Dalibor Vrankovič. Ta lekarna je prevzela tudi vsa osnovna sredstva Lekarne pri Križu, torej III. mestne lekarne, ki je bila ukinjena.
- b) II. mestno lekarno, kjer je bil novi upravnik Dušan Gradišnik (30).

4.6 RAZVOJ I. IN II. MESTNE LEKARNE od leta 1953 do prve integracije lekarn leta 1968

Prva mestna lekarna je z osamosvojitvijo postala po prometu močnejša od druge, vendar je z leti promet v tej vedno bolj upadal in sčasoma je druga prevzela vodilno vlogo. Ta je imela ugodnejše mesto od prve, ki je bila v starem mestnem jedru, kjer je bilo vedno manj prebivalcev. Hkrati se je druga mestna lekarna preselila v sodobnejše in večje prostore, ki so bili za ljudi privlačnejši (30). Naziv »mestna lekarna« je postal sredi petdesetih let neprijeten in se je začel izpuščati. Namesto tega uporabljajo samo beseda lekarna (48).

Po preselitvi so tudi II. mestno lekarno preimenovala. Dobila je ime Lekarna center, I. mestna lekarna pa ime Stara lekarna Celje. Za novo lokacijo Lekarne center so izbrali prostore nekdanje Lekarne pri križu, ki je bila že sezidana za trgovske namene in bila do takrat že dvakrat preurejena. Pred selitvijo so izvedli še tretjo prenovo. Poslopje so nadzidali, prostore so sodobno uredili in opremili. Poleg prostorov v pritličju so prvo nadstropje predvideli za upravo, vendar zaradi težav stanovanjske stiske, tega takrat niso mogli uresničiti. Lekarna je poslovala uspešno in zelo dobičkonosno. Leta 1952 so v Celju ukiniteli tretjo lekarno, ki pa je tri leta kasneje ponovno zaživela. Prebivalci Gaberja so vedno glasneje zahtevali svojo lekarno. Leta 1955 je prevladala želja ljudi kot tudi spodbudna politika širjenja lekarniške mreže, da odprejo lekarno v Gaberju. Čeprav je po svoje nelogično, glede na to, da je v virih navedeno, da je že od začetka bilo razvidno, da bo delovanje lekarne nedobičkonosno. Četudi je bila lekarna v zelo industrijskem okolju ter tik ob vojaškem območju, se je kmalu izkazalo, da so prebivalci raje hodili v lekarno v mesto, medtem ko so bili tam po nakupih. Posledica tega je bila vidna takoj. Že v prvem letu poslovanja je lekarna beležila velik primankljaj, ki se je nato samo še povečeval. Ta lekarna je bila prvotno samostojna, a so leto po nastanku pripojili k Lekarni center Celje (30).

Stara lekarna Celje je imela depo zdravil izven Celja in to še pred letom 1955. Pripadal ji je depo zdravil v Dobrni. Leta 1955 je Stara lekarna Celje dobila svojo podružnico, in sicer v Podčetrtku (30).

Istega leta je tudi izšel nov zakon. Republika Slovenija je sprejela Zakon o lekarniški službi, ki je opredelil lekarniško službo kot javno službo in sestavni del zdravstvene službe. Zakon je določil način ustanavljanja zavoda, njegovo organizacijo, poslovanje, financiranje in nadzor (50).

Pet let kasneje je stopil v veljavo naslednji zakon Republike Slovenije, ki se je imenoval Zakon o zdravstvenem varstvu in organizaciji zdravstvene službe. Lekarne so bile s tem zakonom vključene v zdravstveni sistem, finančno so pa poslovale po predpisih gospodarskih organizacij (50).

Mreža lekarn je bila v tistem času ustrezno organizirana. Ljudje so bili dobro preskrbljeni, če ni bilo v bližini lekarne, so imeli zdravniki depoje zdravil, ki so bili last lekarn. Zdravila so bila večinoma predpisana na recept. Veliko je bilo zdravil, ki so morala biti izdelana v galenskih laboratorijih, pripravljena so bila redkost. Zaradi tega je bilo pomembno, da je lekarna imela velik galenski laboratorij. Zdravniki so na en sam recept lahko napisali več zdravil (50).

Konec leta 1961 je stopil v veljavo Zakon o samoupravljanju v zdravstvu. Po zgledu iz gospodarstva so dobile lekarne samostojnost v vodenju, upravljanju in gospodarjenju. Lekarno je upravljal delavski svet, ki so ga sestavljali zaposleni lekarne in občinske manjšine. Predsednik sveta je bil predstojnik zaposlenih. Poleg delavskega sveta je obstajal še upravni odbor, ki so ga volili zaposleni, v katerem pa ni bilo predstavnikov občine (50).

Med letoma 1960 in 1961 je Stara lekarna Celje doživela adaptacijo, hkrati pa je spremenila tudi ime in se je preimenovala v Novo lekarno Celje. Pred prvo integracijo lekarn, torej leta 1967, so sodile pod Novo lekarno Celje naslednje enote:

- a) Lekarna Laško, ki se je julija istega leta odcepila od te lekarne in prestopila k Novi lekarni Celje,
- b) Lekarniška postaja Podčetrtek,
- c) Lekarniška postaja Šmarje pri Jelšah,
- d) depoji zdravil (Vojnik, Dobrna, Kozje, Bistrica ob Sotli),
- e) depo injekcij pri Zdravstvenem domu Celje (30).

Lekarna center Celje je imela tega leta samo eno podružnico in sicer nedobičkonosno lekarno v Gaberju (30).

4.7 PRVA INTEGRACIJA LEKARN in vzpostavitev Delovne organizacije CELJSKE LEKARNE CELJE

Leto 1967 se je začelo z velikimi spremembami v lekarniški dejavnosti. V letih samostojnega poslovanja so rasla spoznanja, da le večji in dobro organizirani zdravstveni zavodi nudijo uporabniku zadovoljivo zdravstveno oskrbo. Nekatere ustanove so se same po sebi združevale, druge pa so bile v to prisiljene tega leta z novim zakonsko listino.

Vlada Republike Slovenije je sprejela Zakon o organizaciji zdravstvene službe in pooblastila Regionalne zdravstvene centre socialnega zavarovanja, da določijo območja, kjer se lahko ustanovi samostojen zavod. Namen je bil ustanoviti zdravstvene centre, ki bi združevali posamezne dele zdravstva. Veliko vlogo pri dogovorih o združevanju so imeli tako občinska politika kot tudi upravniki posamezni enot. Nekatere občine so bile nad zakonom navdušene in so ga sprejele z odprtimi rokami, ne moremo pa tega trditi za vse. V Celju so se leta 1967 predstavniki lekarn nekaj mesecev dogovarjali glede ustreznega sodelovanja. Združiti so hoteli sedem samostojnih lekarn:

- a) Lekarna center Celje,
- b) Nova lekarna Celje,
- c) Lekarna Žalec,
- d) Lekarna Rogaška Slatina,
- e) Lekarna Slovenske Konjice,
- f) Lekarna Radeče,
- g) Lekarna Šentjur (30).

Ob tem sta imeli obe celjski lekarni poseben položaj. Morali sta se namreč združiti v eno lekarniško organizacijo. Ker je bila na osnovi poslovnih rezultatov Lekarna center Celje izbrana kot najbolj rentabilna in uspešna, se je iniciativni odbor izrekel, da v drugih lekarnah izvedejo glasovanja o priključitvi teh k novo izbrani matični enoti v Celju. Rezultati so bili v vseh enotah pozitivni in tako se je Lekarna center Celje s priključenimi poslovnimi enotami 27. 2. 1968 registrirala pri Okrožnem gospodarskem sodišču v Celju kot Delovna organizacija Celjske lekarne Celje z Dušanom Gradišnikom kot direktorjem. Do leta 1969 je bil ta še naprej upravnik Lekarne center Celje (30).

Obdobje med prvo in drugo integracijo lekarn, ki je sledilo deset let pozneje, je bilo s finančnega pogleda za lekarne neugodno. Zdravniki so zdravila predpisovali zlasti na recept brez kakršnihkoli doplačil. Gospodarska kriza, ki se je približevala oziroma se je vlekla že od prejšnjega desetletja, je vedno bolj kazala zobe. Račune, ki so jih lekarne izstavljale Zavodu za socialno zavarovanje za izdana zdravila, je ta poravnaval z vedno večjo zamudo. Edini dobiček, ki ga je lekarna imela, je bila marža. V takratnem času je bila 35 % in je nato padla na 18 %, kar je bil hud finančen udarec za lekarništvo. Zasluzki so bili ravno tolikšni, da so poravnali redno nastale stroške, kakršne koli posodobitve oziroma prenove niso bile izvedljive razen pri zelo velikih lekarnah, ki so imele velik promet. Motena je bila celo preskrba z zdravili, pomanjkanje je bilo veliko, poraba pa je strahovito rasla (51).

Leta 1974 je bilo za lekarništvo slabo. Jugoslavija je dobila novo ustavo, po kateri so imele republike več pristojnosti, dobile so pravico razpolagati z delom deviz, pridobljenih iz lastnega izvoza. To je spodbudilo farmacevtsko industrijo k večjemu izvozu in posledično k ukinitvi izdelave zdravil, ki niso bila privlačna za tuj trg, oziroma niso prinašala dovolj dobička. Posledično so morali proizvodnjo teh izdelkov prevzeti galenski laboratoriji in lekarne same. Taki izdelki so bili velik del sirupov, svečk, kapljice za peroralno uporabo, kapljice za oči, mazila, praški, čaji...). Rezultat tega je bil silovit razvoj galenskih laboratorijev, posledično pa tudi kontrolno-analiznih laboratorijev (51).

Istega leta kot nova ustava je bila sprejeta tudi nova zakonodaja, ki je uvedla samoupravne interesne skupnosti, Zavod za socialno zavarovanje je bil ukinjen, namesto njega pa ustanovljena Zdravstvena skupnost, kamor so bile vključene vse veje zdravstvene panoge. Začela se je avtomatska obdelava podatkov, kar je imelo ponovno neprijetne posledice za lekarne. Od sedaj naprej je bilo dovoljeno pisati na en recept samo še eno zdravilo ter na vsak recept napisati šifro izdanega recepta. To je pomenilo veliko dodatnega dela, ki pa ni bilo plačano. Lekarne so stale pred velikim finančnim problemom. Začelo je primanjkovati denarja za izplačilo dohodkov zaposlenim. Marža je ponovno padla, in sicer za nadaljnjih 6 %: iz 18 % na 12 %. Druge zdravstvene panoge so ves čas svoje delo obračunavale kot storitveno dejavnost in zaradi tega niso imele takih finančnih težav kot lekarne, ki so bile gospodarsko vodene (51).

V tem obdobju so v občini Celje nekako uspeli odpreti dodatne lekarne in pridobiti več prostora za lekarniško dejavnost. Leta 1971 so odprli Lekarniško postajo Otok, ki je bila podrejena matični enoti, Lekarni center Celje. Čez približno deset let je ta postaja postala samostojna lekarna. Približno istega leta je Lekarna center Celje ustanovila Lekarniško postajo Vojnik. Začela je poslovati tudi postaja na Zgornji Hudinji, ki je nadaljevala delo lekarne Gaberje, ki je bila vseh 25 let od nastanka nedobičkonosna in sedaj tudi že zastarela. Leto 1980 je bilo s stališča odpiranja novih lekarn zelo bogato. V tem letu so odprli Lekarniško postajo Štore, tudi pod vodstvom matične enote Lekarne center Celje.

Ker je bilo v imenu Nove lekarne precej nejasnosti (bila je tako v starejši zgradbi kot Lekarna center kot tudi slabše opremljena) se je ta leta 1981 preimenovala v Lekarno Tomšičev trg in je nato pod tem imenom tudi zaključila svoje delovanje. Tega leta se zaključila tudi zgodovina nekdanje Lekarne pri Mariji Pomagaj (30).

Združenje lekarn Slovenije je začelo nekaj let prej pripravljati storitveni sistem za obračunavanje dela pri izdaji in izdelavi zdravil na recept in tudi brez njega. S tem sistemom naj bi zajeli vsa v lekarni opravljena dela, tudi tista do sedaj neovrednotena.

Dokončali in izdelali so ga leta 1977, sprejela in potrdila ga je tudi Zdravstvena skupnost, ki je bila plačnik storitev. Ta storitveni sistem, združevanje sredstev ter dobro vrednotenje lekarniškega dela je lekarniškim zavodom prinesel toliko denarja, da so lahko začele obnavljati obstoječe lekarne in, kot je vidno iz zgornjega primera, odpirati nove enote. V lekarnah je promet v teh letih še zmeraj naraščal, magistralnega in galenskega dela je bilo še zmeraj ogromno, povečal se je tudi promet pri prodaji zdravil brez recepta in drugega blaga, ki so ga lekarne zaradi finančnih dobičkov namerno širile (51).

4.8 DRUGA INTEGRACIJA LEKARN

Leta 1978 je izšlo poročilo Vlade, ki je predlagalo, da bi se združevale vse institucije, ki se ukvarjajo z zdravstvom, v zdravstvene centre. Oblika ni bila predpisana, odvisna je bila od tega, kolikšno število oseb je zajemala. Na začetku se je ta način oblikovanja centrov izkazal kot uspešen, a se je kasneje izkazalo, da so uspeh želi le tisti centri, kjer so bile združene enotne dejavnosti (51).

Leta 1984 je Delovno organizacijo Celjske lekarne Celje sestavljalo 11 strokovnih enot:

- a) Lekarna center Celje z Lekarniško postajo Zgornja Hudinja,
- b) Lekarna Otok Celje,
- c) Lekarna Vojnik,
- d) Lekarna Štore,
- e) Lekarna Žalec z Lekarniškima postajama Prebold ter Vransko,
- f) Lekarna Slovenske Konjice,
- g) Lekarna Rogaška Slatina z Lekarniško postajo Kozje,
- h) Lekarna Šmarje pri Jelšah,
- i) Lekarna Šentjur,
- j) Lekarna Laško,
- k) Lekarna Radeče (52).

Po letu 1978 beležimo intenzivno obdobje razvoja lekarništva, ki se je nadaljevalo do devetdesetih let. Do leta 1989 je bilo obdobje s stališča financ zelo ugodno. Ko pa so bile ukinjene samoupravne interesne skupnosti, so se sredstva za financiranje začela zbirati v integriranem proračunu republike, in lekarne so začele finančno slabeti (53).

V osemdesetih je Jugoslavijo zajela velika gospodarska kriza. Država se je na veliko zadolževala pri mednarodnih bankah in imela celo do 45-odstotno letno inflacijo. Kot smo

že omenili, je ustava iz leta 1974 predpisovala, da se devize delijo po republikah. Zaradi pomanjkanje teh je prišlo do krize v veledrogerijah, saj niso imele sredstev za nakup zdravil pri tujih farmacevtskih podjetjih. Farmacevtska industrija je stremela po čim višjih izvozi, da si je zagotovila zadovoljivo količino deviz. Prišlo je do ponovne rasti potrebe po zdravilih na nacionalni stopnji, veledrogerije pa niso razpolagale z dovolj velikimi zalogami. Lekarne so morale naročati velike količine zdravil, delale so celo večmesečne zaloge. Posledica tega je bilo najprej pomanjkanje prostorov, nato pa tudi denarja. Februarja 1987 je prišlo do nelikvidnosti. Država je sprejela začasne ukrepe, ki so omejevali vse mogoče izdatke in lekarnam so pohajale zaloge, plačil zanje pa niso dobivale. Prišlo je do tega, da je plačnik računov poravnava dolgove po posebnem principu, mesečno je plačal dvanajstino zneska porabe iz preteklega leta. Ob nekaj deset odstotni inflaciji je bilo to skorajda cinično. Lekarne so imele polno neporavnanih računov. Zdravstveno skupnost, ki je bila dolžna poravnati račune, so leta 1989 ukinili in financiranje prenesli na Upravo za zdravstvo, ki je financirala zdravstvo iz republiškega proračuna. Zaradi ogromnih dolgov je to privedlo do finančnega zloma vse zdravstvene zavode (53).

Strokovna komisija pri Združenju lekarn Slovenije je leta 1985 vpeljala novost v delovanju galenskih in analiznih laboratorijev. Od sedaj naprej so bila zanje predpisana letna posvetovanja, kjer so obravnavali po eno galensko obliko, sprejeli in potrdili so recepture ter navodila za izdelavo tako na magistralni recepturi kakor v galenskem laboratoriju. Leta 1988 so sprejeli Dobro lekarniško prakso in Dobro laboratorijsko prakso, ki sta bili prvi na svetu. Šele čez nekaj let so jih sprejele druge države. Sprejete dobre prakse so občutno pripomogle k temu, da je strokovna komisija pri Združenju lekarn ob pomoči Zavoda za farmacijo in Fakultete za farmacijo dosegla izreden strokovni napredek pri izdelovanju magistralnih zdravil in galenskih pripravkov, pri zagotavljanju kvalitete in izdaji gotovih zdravil. Ti dve praksi sta v tistem obdobju pomenili velik napredek v strokovnosti in kakovosti lekarniškega dela (53).

4.9 RAZVOJ LEKARNIŠTVA V SAMOSTOJNI SLOVENIJI

Z nastankom nove države se je bilo treba spopasti z vsemi pastmi graditve samostojnosti in polnopravne državnosti. Na začetku so veljali vsi zakoni, ki so bili v veljavi za časa osamosvojitve. Hitrost nastajanja novih zakonov je bila mnogo prepočasna, kot je bilo treba (54).

Zakon o zavodih je med drugimi tudi zdravstvene ustanove uvrstil med tiste, katerih cilj opravljanje dejavnosti ni pridobivanje dobička in jih preimenoval v javne zavode, jim določil lastnika, predpisal pravila o organizaciji, ustanovitvi in vodenju ter poslovanju. Ta zakon je začel veljati prvega aprila 1991, torej še pred osamosvojitvijo. S tem datumom so postale lekarne lastnina občine oziroma več občin. Po novem so morali vsi zavodi pridobiti dovoljenja za obratovanje od vseh občin, v katerih so bili. Zdravstveni centri so razpadli (54).

Februarja leta 1992 so med drugim sprejeli tudi Zakon o lekarniški dejavnosti, ki je skupaj z drugimi predpisi določal vsebino in organizacijske oblike posamezne zdravstvene dejavnosti. Lekarniško dejavnost so uvrstili skupaj z zdravstveno dejavnostjo na primarno raven, lastnice so pa postale občine, ki so dobile tudi pristojnost oblikovanja in sprejemanja mreže javnih zdravstvenih zavodov na primarni ravni (54).

Zakon o lekarniški dejavnosti je v skrbi za dobro in odgovorno lekarniško dejavnost ter za zagotavljanje njene strokovnosti ustanovil Lekarniško zbornico. Z uvedbo dokumentacije so se povečali strokovnost dela, kontrola kakovosti dela in nadzor. Obdobje po letu 1991 je bilo burno in tudi najbolj napredno v razvoju lekarn na Slovenskem. Renesanso je bilo čutiti na vseh področjih. Za lekarništvo so devetdeseta leta prejšnjega stoletja prinesla velik strokovni napredek. Do sredine teh let so javni zavodi lahko izvajali le manjša obnovitvena dela. Ko se je začela širiti mreža s koncesionarji, so se javni zavodi prvič počutili ogrožene, kar glede na to, da skoraj 50 let niso imeli konkurence, sploh ni čudno, in so se začeli povezovati z veledrogerijami in farmacevtskimi tovarnami, ki so bile finančno mnogo bolje stoječi kot lekarne. Iz teh povezav so nastajale nove enote lekarniških zavodov, obstoječe so pa dobile nove podobe. Za stare lekarne javnih zavodov je bilo značilno, da so imele ogromne skladiščne prostore zaradi prej omenjenih kriz. V sedanjem času je bilo to popolnoma nepotrebno in javni zavodi so začeli na veliko obnavljati svoje enote ter povečevati prostore za stranke (54).

Tudi celjski javni zavod je postopoma izvedel adaptacijo vseh svojih enot. Seveda so nastale tudi nove podružnice na področju, ki ga pokriva. Leta 1992 se je kot prva pridružila lekarna Zreče. Tri leta kasneje se je odcepila Lekarna Žalec s podružnicama Prebold in Vransko. Tega leta, 1995, je po Jožetu Gorencu vodenje prevzela današnja predstojnica Lilijana Grosek, mag. farm. Istega leta je svojo lekarno dobila tudi Nova vas ter ustanovljena je bila lekarniška podružnica Rogatec. Leta 1996 je nastala v Celju nova lekarna. Imenuje se po ulici, kjer je – Gregorčičeva. Žal je bila pa načrtovana v premajhnem obsegu in je, tudi po že dvakratni širitvi, še zmeraj premajhna. Dve leti

kasneje je dobila uprava zavoda nove prostore v Celju. Nekdanje prostore sta dobila galenski kot tudi analizno-kontrolno laboratorij. Do leta 2002 so sledile številne obnove enot, med njimi tudi Lekarne center. Obnovili so tudi galenski in analizno-kontrolni laboratorij (55).

V letu 2004 je nastala nova lekarna v Planetu Tuš, ki je nadomestila nesrečno lekarno na Hudinji, ki kot njena predhodnica ni imela želenih uspehov. Istega leta so odprli tudi podružnico v Rimskih Toplicah (55).

To so nekatera najpomembnejša znana oziroma evidentirana pota razvoja lekarn v Celju. Podrobneje smo od začetka razvoja do danes opisali samo prve tri celjske lekarne, kajti poglobljanje v zgodovino vsake enote bi zagotovo preseгло obseg tega dela. Vsa nova spoznanja, ki so zajeta v teh straneh in številni drugi podatki, ki smo jih morali izpustiti, nedvomno potrjujejo rek: »Historia magistra vitae.«

5 SKLEP

To delo predstavlja skrčen pregled lekarništva na Celjskem, ki v glavnem temelji na arhivskih dokumentih. Opazimo, da viri, ki so ohranjeni, pričajo, da so že v 16. stoletju v Celju bile lekarne. Iz virov je sicer razvidno, da je bilo v primerjavi z drugimi deli takratne države dejavnost precej skromna in razvita v malem obsegu, vendar ne smemo zanemariti dejstva, da je bila nedaleč stran Žička kartuzija, ki je bila pomembno središče znanja o medicini in zdravilih in da so mnogo bolniki hodili tja po pomoč, kar bi lahko bil razlog za nekoliko manj intenziven razvoj posvetnega lekarništva.

Pri delu posebnih težav nismo imeli, te so bile povezane z dolgotrajnim čakanjem na kakšnega od obljubljenih virov. V virih o teh nekaj stoletjih zgodovine lekarništva na Celjskem je bilo še mnogo zanimivih pripetljajev, ki jih pa žal ni bilo mogoče vključiti v to delo, ker bi občutno presegli njegov obseg.

6 LITERATURA

1. Dolinar F. M: Redovništvo na Slovenskem, Teološka fakulteta v Ljubljani, ČGP DELO, Ljubljana 1984, stran 11.
2. Dolinar F. M: Redovništvo na Slovenskem, Teološka fakulteta v Ljubljani, ČGP DELO, Ljubljana 1984, stran 13-14.
3. Predin Š.: Minarikova zbrana dela I, založile Mariborske lekarne Maribor, 2000, stran 374.
4. Predin Š.: Minarikova zbrana dela I, založile Mariborske lekarne Maribor, 2000, stran 377-378.
5. Predin Š.: Minarikova zbrana dela I, založile Mariborske lekarne Maribor, 2000, stran 387-389.
6. Dolinar F. M: Redovništvo na Slovenskem, Teološka fakulteta v Ljubljani, ČGP DELO, Ljubljana 1984, stran 87-88.
7. Dolinar F. M: Redovništvo na Slovenskem, Teološka fakulteta v Ljubljani, ČGP DELO, Ljubljana 1984, stran 90-93.
8. Mlinarič J: Kartuziji Žiče in Jurklošter, Založba obzorja, Maribor 1991, stran 9.
9. Dolinar F. M: Redovništvo na Slovenskem, Teološka fakulteta v Ljubljani, ČGP DELO, Ljubljana 1984, stran 95-103.
10. Dolinar F. M: Redovništvo na Slovenskem, Teološka fakulteta v Ljubljani, ČGP DELO, Ljubljana 1984, stran 125-138.
11. Predin Š.: Minarikova zbrana dela I, založile Mariborske lekarne Maribor, 2000, stran 551-558.
12. Schniderschitsch N: Die Geschichte der Phharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850, Allgemeiner Teil, A. Nemayer, Mittenwald 1928, stran 15.
13. Schniderschitsch N: Die Geschichte der Phharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850, II. Teil, Die einzelnen Apotheken A. Nemayer, Mittenwald 1928, stran 64-66.
14. Schniderschitsch N: Die Geschichte der Phharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850, Allgemeiner Teil, A. Nemayer, Mittenwald 1928, stran 109.
15. Schniderschitsch N: Die Geschichte der Phharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850, II. Teil, Die einzelnen Apotheken A. Nemayer, Mittenwald 1928, stran 68-69.
16. Schniderschitsch N: Die Geschichte der Phharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850, II. Teil, Die einzelnen Apotheken A. Nemayer, Mittenwald 1928, stran 71-74.

17. Schniderschitsch N: Die Geschichte der Phharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850, Allgemeiner Teil, A. Nemayer, Mittenwald 1928, stran 81.
18. Gubo A: Die Geschichte der Stadt Cilli von Ursprung bis auf die Gegenwart, U. Moser, Graz 1909, stran 314.
19. Gubo A: Die Geschichte der Stadt Cilli von Ursprung bis auf die Gegenwart, U. Moser, Graz 1909, stran 329.
20. Gubo A: Die Geschichte der Stadt Cilli von Ursprung bis auf die Gegenwart, U. Moser, Graz 1909, stran 414.
21. Gubo A: Die Geschichte der Stadt Cilli von Ursprung bis auf die Gegenwart, U. Moser, Graz 1909, stran 417.
22. Gubo A: Die Geschichte der Stadt Cilli von Ursprung bis auf die Gegenwart, U. Moser, Graz 1909, stran 455.
23. Orožen J: Zgodovina Celja in okolice, II. del (1849-1941), Celje 1974, stran 581.
24. Svet za ljudsko zdravstvo in socialno politiko: Zdravstvo v Celju in okolici; Celje 1952; stran 171.
25. Arhivsko gradivo; Spis številka 253/35 z dne 1. 7. 1935, šk. št. 12, mapa 201-300, stran 1-4, Arhiv Republike Slovenije.
26. Gubo A: Die Geschichte der Stadt Cilli von Ursprung bis auf die Gegenwart, U. Moser, Graz 1909, stran 443.
27. Orožen J: Zgodovina Celja in okolice, II. del (1849-1941), Celje 1974, stran 581.
28. Arhivsko gradivo; Dopis številka 3638/21 z dne 22. 3. 1921, šk. št. 16, spisi 1921, spisi 1921, stran 324-325, Arhiv Republike Slovenije.
29. Arhivsko gradivo; Dopis številka 151/35 z dne 8. 5. 1935, šk. št. 12, mapa 101-200, stran 1-3, Arhiv Republike Slovenije.
30. Gorenc J: Lekarništvo v Celju – danes, Celjski zbornik 1986, stran 338-344.
31. Arhivsko gradivo; Mestna občina Celje (1850-1918), listina številka 9227 z dne 17. 7. 1911, Zgodovinski arhiv Celje.
32. Arhivsko gradivo; Mestna občina Celje (1850-1918), listina številka 9/174/14 z dne 20. 7. 1911, Zgodovinski arhiv Celje.
33. Arhivsko gradivo; Dopis z dne 21. 4. 1922, šk. št. 16, spisi 1922, stran 108, Arhiv Republike Slovenije.
34. Arhivsko gradivo; Dopis z dne 18. 8. 1921, šk. št. 16, spisi 1921, stran 343-349, Arhiv Republike Slovenije.

35. Arhivsko gradivo; Odločba o imenovanju prisilnega upravitelja, št. 601/3/43 z dne 9. 4. 1934, šk. št. 13, mapa 601-700, stran 1-2, Arhiv Republike Slovenije.
36. Fond Fedor Gradišnik, III. Biografije in biografski podatki, s. III/7, avtobiografija Fedorja Gradišnika, Zgodovinski arhiv Celje.
37. Arhivsko gradivo; Odločba VI. Št. 13.406/8, Lekarniška zbornica, šk. št. 9, mapa 901-1000, stran 1-7, Arhiv Republike Slovenije.
38. Arhivsko gradivo; Dopis številka 1034/39 z dne 25. 5. 1940, Lekarniška zbornica, šk. št. 9, mapa 1001-1100, stran 1-2, Arhiv Republike Slovenije.
39. Arhivsko gradivo; Dopis številka 1034/39 z dne 25. 5. 1940, Lekarniška zbornica, šk. št. 9, mapa 1001-1100 stran 1-2, Arhiv Republike Slovenije.
40. Arhivsko gradivo; Odločba VI. Št. 13.406/8, Lekarniška zbornica, šk. št. 9, mapa 901-1000, stran 1-7, Arhiv Republike Slovenije.
41. Arhivsko gradivo; Dopis VI. Številka 15406/9 z dne 28. 8. 1940, Lekarniška zbornica, šk. št. 9, mapa 1001-1100, stran 1-2, Arhiv Republike Slovenije.
42. Arhivsko gradivo; Dopis VI. Številka 25304/14 z dne 5. 11. 1940, Lekarniška zbornica, šk. št. 7, mapa 1-100, stran 1-3, Arhiv Republike Slovenije.
43. Škerjanc Kosirnik B: Zgodovina in razvoj lekarništva na Gorenjskem; Kranj 2008; stran 34.
44. Arhivsko gradivo; MLO Celje, šk. št. 131, zaplemba 553/45 po odločbi AVNOJ, Zgodovinski arhiv Celje.
45. Mikola M: Zaplembe premoženja v celjskem okrožju 1945-1948; Celjski zbornik 1990, stran 175.
46. Arhivsko gradivo; Uradni list, številka 50 – 415/49.
47. Škerjanc Kosirnik B: Zgodovina in razvoj lekarništva na Gorenjskem; Kranj 2008; stran 37-38.
48. Škerjanc Kosirnik B: Zgodovina in razvoj lekarništva na Gorenjskem; Kranj 2008; stran 41-42.
49. Škerjanc Kosirnik B: Zgodovina in razvoj lekarništva na Gorenjskem; Kranj 2008; stran 45.
50. Škerjanc Kosirnik B: Zgodovina in razvoj lekarništva na Gorenjskem; Kranj 2008; stran 47.
51. Škerjanc Kosirnik B: Zgodovina in razvoj lekarništva na Gorenjskem; Kranj 2008; stran 54-56.
52. Gorenc J: Lekarništvo v Celju danes, Celje 1986, stran 351.

53. Škerjanc Kosirnik B: Zgodovina in razvoj lekarništva na Gorenjskem; Kranj 2008; stran 58-59.
54. Škerjanc Kosirnik B: Zgodovina in razvoj lekarništva na Gorenjskem; Kranj 2008; stran 61-62.
55. Marinšek P, Videtič A: Celjske lekarne, Javni zavod, Celje 2004